Új Nézőpont

X. évfolyam
3-4. szám

Történelem, néprajz, társadalomtudomány, honismeret

Tartalom

Tanulmányok

FLEISZ JÁNOS: Láhner György szerepe a nagyváradi fegyvergyár elindításában és működésében

SÜLI ATTILA: A Bihar megyei nemzetőrség szerepe Erdély szabadságharcában (1848–49)

HÉJJA JULIANNA ERIKA: Mozaikok a Békés vármegyei csendbiztosok 1860–1880-as évekbeli történetéről

ÚJ NÉZŐPONT

X. ÉVFOLYAM
3-4. SZÁM

TÖRTÉNELEM, NÉPRAJZ, TÁRSADALOMTUDOMÁNY, HONISMERET

A Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni
Honismereti Egyesület online folyóirata

X. évfolyam 3–4. szám

Debrecen, 2023.

Szerzőink

Fleisz János PhD habilitált egyetemi magántanár (Sapientia Varadiensis Alapítvány)
Süli Attila PhD, kutató (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum)
Héjja Julianna Erika PhD, levéltáros (MNL Békés Vármegyei Levéltára)

Főszerkesztő
Brigovácz László

Szerkesztőség
Papp Klára, Szendiné dr. Orvos Erzsébet,
Szendrei Ákos, Török Péter, Vajda Mária

Szerkesztőbizottság
Gulyás László Szabolcs, Kolozsvári István, Kujbusné dr. Mecsei Éva,
Seres István, Szabadi István, Szekeres Gyula, Szikla Gergő,
Szilágyi Ferenc, Szilágyi Zsolt, Tőtős Áron

Technikai szerkesztő
Katona Péter

Lektorálás
Szendrei Ákos PhD, történész (Debrecen)

Kiadói és szerkesztői elérhetőségek

Kiadói székhely, szerkesztőségi postacím: *4032 Debrecen, Egyetem tér 1.*
Szerkesztőségi e-mail cím: *ujnezopont@gmail.com*

ISSN 2064-7042

Tartalom

Tanulmányok

FLEISZ JÁNOS: Láhner György szerepe a nagyváradi fegyvergyár elindításában és működésében 5

SÜLI ATTILA: A Bihar megyei nemzetőrség szerepe Erdély szabadságharcában (1848–49) 22

HÉJJA JULIANNA ERIKA: Mozaikok a Békés vármegyei csendbiztosok 1860–1880-as évekbeli történetéről 36

Contents

Studies

JÁNOS FLEISZ: The Role of György Láhner in the Establishment and Operation of the Oradea Weapon Factory 5

ATTILA SÜLI: The Role of the Bihar County National Guards in the Transylvanian War of Independence (1848–49) 22

JULIANNA ERIKA HÉJJA: Mosaics from the History of the County Police Commissioners of Békés County in the 1860s–1880s 36

Fleisz János

Láhner György szerepe a nagyváradi fegyvergyár elindításában és működésében[1]

Láhner György egyike azoknak az aradi vértanúknak, akiknek az élete és tevékenysége kevésbé ismert. Komolyabb életrajzi feldolgozás nem készült róla, tevékenységét sem dolgozták fel eddig megfelelő részletességgel.[2] Ennek egyik oka, hogy a hadseregellátás és hadianyag- utánpótlás, ahol Láhner elsősorban tevékenykedett, a hadászat egyik kevésbé látványos területe, forrásadottsága viszonylag szegényesebb, a különböző részterületei iránti érdeklődés is mérsékeltebb. Ez azért is némileg meglepő, mert néhány alkalommal meghatározó volt a hadieseményekben menetében, gyakran pedig erősen befolyásolta azt.

Tanulmányunk a szabadságharc hadiiparának nagyváradi, kezdeti időszakával foglalkozik, amikor a magyar állami országos fegyvergyár ide érkezett, és elkezdte tevékenységét. Ebben mások mellett, Láhner György elévülhetetlen érdemeket szerzett.

Láhner György újabb kutatások szerint 1795. október 6-án született a Turóc vármegyei Necpál helységben (ma Necpaly, Szlovákia), és október 22-én keresztelték meg Antal Györgynek a helybeli Szent László római katolikus plébániatemplomban.[3] Német anyanyelvű katolikus polgári családban nevelkedett. Láhner a magyar nyelvet csak törve beszélte. Apja német, Lahner József kincstári hivatalnok, anyja magyar, eredeti neve nem Folkusházy, ahogy több helyen megjelenik, hanem Lacsny Rozália. Ez a két család lényegében ugyanaz volt, mivel a folkusfalvi Lacsny família a folkusfalvi Folkusházy nevet is használta.[4] Szülei rövidesen Besztercebányára költöztek, ahol Láhner elvégezte a római katolikus gimnáziumot,[5] majd 1812-ben, 17 évesen belépett a 33. (Hieronymus Colloredo-Mannsfeld) sorgyalogezredbe hadapródnak, és már év végén zászlós lett. 1813-ban alakulata helytállt a Napóleon elleni háború fő hadszínterein, emiatt a tömeges előléptetések során Láhner György már 18 évesen hadnagy lett.[6] Később, ha ennél lassabban is, de szépen haladt előre a ranglétrán. 1839. november 16-án Milánóban feleségül vette a 18 éves olasz Lucia Conchettit (1821–1895), s rövidesen megszületett egyetlen leánygyermeküket.[7] 1844-ben őrnagy lett. Zászlóalját 1847-ben Pestre helyezték át, az ottani helyőrség megerősítésére, ott érte az 1848. márciusi forradalom, de akkor még alakulatát nem

[1] A tanulmány a 2023. december 4-én, Berettyóújfaluban megrendezett „XIII. Bihari Diéta. O'sváth Pál és kora" című konferencián elhangzott előadás szerkesztett, tudományos apparátussal bővített változata.

[2] Tudományos igényű életrajza nincs, életéről írtak a megjelenés időrendjében: Márki 1884. 96.; Gelich 1882–1889. I. k. 276.; Varga 1890. 107.; Bakó 1942. 114–118.; Kenyeres 1997. 130–134.; Bona 2000. 173.; Rosner 2000. 787–791.; Katona 2003. 37–38.; Kedves 2007. 63–69.; Kenyeres 2017.

[3] Születésével kapcsolatban: Schweng 1898. 554–555.; Rainer 2001. 139–151. Merényi-Metzger 2010a..; Merényi-Metzger 2010b. 103. Említésre méltó, hogy Láhner az aradi kihallgatásakor besztercebányai születésűnek vallotta magát, sőt, a halotti anyakönyvi bejegyzésében is ez szerepel, ennek ellenére a Biccsei Állami Levéltárban (Státny Archív v Bytci) található eredeti anyakönyvi bejegyzés szerint azonban Lahner Antal György Necpálon született.

[4] Merényi-Metzger 2010b. 117–118.

[5] Bona 2000. 173–174; Kedves 2007. 63–69.; Csorba 1989. 92–103.

[6] Kedves 2007. 65.

[7] Bona 2000. 173.; Katona 2003. 35.; Rainer 2001. 145.; Kedves 2007. 65–66.; Merényi-Metzger 2010. 63.

merték bevetni. Mindvégig a több elnevezéssel is illetett gyalogezredben szolgált, és kitűnő minősítésű tisztként tartották számon.[8]

Láhner György tevékenysége a forradalom idején (1848. április 21. – 1848. december 31.)

Láhner György 1848-ban a 33. gyalogsorezred 3. zászlóaljának őrnagya volt, és április 21-én kapta meg első feladatát, amikor a rend fenntartására a zászlóalját Székesfehérvárra küldték.[9] Ezt sikeresen végrehajtotta, majd júniusban zászlóaljával Nagykanizsára indították az ott megrendült közbiztonság helyreállítására. Innen Pécsre került, majd az Ókéren, illetve Verbászon állomásozó dandár kötelékében vesz részt a délvidéki szerb lázadók elleni harcokban.[10] 1848. augusztus 19-én a Szenttamás elleni támadásban zászlóalja az első vonalban volt és megállta a helyét, de a sánc elleni rohamba már nem vonták be. Sikeresen gátolta meg azonban a szerbeket az üldözésben.[11] Augusztus 25–26-án Láhner zászlóaljával még részt vett abban ütközetben is, amelyben a Temerinre támadó szerbeket visszaverték. 1848. szeptember 16-án Pestre rendelték, ahol új megbízatást kap, ezzel döntő fordulat ment végbe további sorsában, hiszen miután közel 36 évig ugyanabban az alakulatban szolgált, végleg elbúcsúzott katonáitól.

A hadiipar megszervezését irányító Kossuth Lajos addigra már megtette a hadianyaggyártás általános megszervezése érdekében a legfontosabb lépéseket. Az első formájában már szeptember 21-én létrehozott Országos Honvédelmi Bizottmány (OHB) egyik legelső intézkedésével 1848. szeptember 28-án Láhner György őrnagyot, a 33. sorgyalogezred 3. zászlóaljának parancsnokát megbízta *„a fegyver s lőszerek kormányzatával”*.[12] Láhner megbízásának érdekessége az, hogy a Kossuth által kinevezett tábornokok közül ő volt az egyetlen, aki nem harcoló testület vagy várőrség parancsnokként, hanem szervező munkájának eredményeként kapta meg. Láhner tisztségét teljesen csak 1848. szeptember 30-án vehette át, és ettől kezdve tevékenysége elválaszthatatlanná vált a hadiipartól.

1848. október 12-én *„utólagos jóváhagyás reményében”* alezredessé léptették elő,[13] október 14-én pedig hivatalosan is kinevezik a *„Honvédi fegyvertár főfelügyelőjének”*.[14] A pesti fegyvergyár államosításával egy időben Kossuth november 14-én utasítást ad Láhnernek a fegyvergyár államosításának végrehajtására és a gyár főfelügyelői tisztének ellátására.[15]

Láhner számára ezek ugyan teljesen új feladatok voltak, de fellépésére lassan megindult a fegyvergyárban a rendszeres munka, és tervezhetővé vált a hadianyag ellátás. Lelkes fáradozása hatására a hadianyaggyártás 1848 végére lendületbe jött, egyre több fegyvert sikerült készíteni, ennek elismeréseként 1848. november 16-án a hadügyminisztérium ezredessé lépteti elő. Láhner egyike volt azon keveseknek, akit mind Kossuth, mind pedig Görgei nagyra értékelt. Így Kossuth a későbbi leveléből közismert kiemelkedő méltatás

[8] Katona 2003. 35.
[9] Kedves 2007. 66.; Csorba 1989. 93.; Bakó 1942. 114.
[10] Bona 2000. 173.
[11] Kedves 2007. 66.
[12] Borus 1998. 96.
[13] MNL OL H 2. OHB 995/1848.; Közlöny, 1848. okt. 13. 125. sz. 1.
[14] Közlöny, 1848. okt. 16. 128. sz. 1. Tehát nem október 24-én, ahogy folyamatosan többen is tévesen állítják köztük: Bakó 1942. 114; F. Kiss 1987. 565.; Kedves 2007. 67.; Rácz 2004. 11.
[15] MNL OL H 2. OHB 2819/1848.; KLÖM XIII. 449.

mellett,[16] Görgei november 14-i válaszában kijelenti: *„Láhner alezredes érdemi iránt méltányla-tát tisztelt Elnök úrnak igen-igen nagy örömmel olvastam. Tudom, hogy nem fogja megbánni soha”*.[17]

1848. december végére sikerült a hadiipar megalapozása és a fegyvergyártás közel teljes kapacitással folyt, azonban a katonai helyzet alakulása közbeszólt, a magyar állami országos fegyvergyárat menekíteni kellett. A hadiipar kalandos költöztetése, Láhner Györgyöt is rendkívül igénybe vevő feladat elé állította: 1848 decemberének legvégén maga irányítja a pesti fegyvergyár berendezéseinek és anyagainak összegyűjtését, becsomagolását és költöztetésre való előkészítését. Intenzíven közreműködik a Szolnokig történő vasúti szállításban, ott négy napon keresztül rendezte a Nagyváradra tovább induló hatalmas szekérkaravánt. A kialakult helyzet Láhnert életbevágó döntésre kényszeríti, vagy elhagyja hivatalát, vagy azonosulnia kellett az önvédelmi háború ügyével és a magyar nemzeti érdekek szolgálatával. Kiváló hadszervezői képességei átsegítették ezen a komoly dilemmán, és ettől fogva utolsó pillanatig kitartott a magyar szabadságharc ügye mellett.

Láhner György szerepe a magyar országos állami fegyvergyár berendezkedésében és tevékenységének kezdetében Nagyváradon (1849. január 11–31.)

A pesti fegyvergyár hányatott költöztetésével párhuzamosan elkezdődtek Nagyváradon a hadiüzemek befogadására tett előkészületek is. Kossuth Lajos 1849. január 8-án már intézkedik a nagyváradi berendezkedés ügyében,[18] és elrendeli a Debrecenbe vitt anyagok Nagyváradra szállítását is.[19] Kossuth eredetileg az összes hadiüzemet is Debrecenbe akarta átmenteni, azonban ott lehetetlen volt mindent elhelyezni, emiatt Vetter Antal tábornok javaslatára úgy döntöttek, hogy a Sebes-Körös parti várost építik ki hadiszertárrá. Nagyvárad fekvése folytán lényegében a magyar hadműveleti alap központját képezte, ahonnan a korabeli forgalmi viszonyok közepette úgy az erdélyi, mint a Felső- és Közép-tiszai hadtesteket gyorsan el lehetett látni.[20] Kossuth a hadiipar Nagyváradra költöztetését, a képviselőház 1849. január 9-én Debrecenben megtartott ülésén a következőképpen indokolta: *„S azon készségért mellyel az országgyűlés kívánatainak teljesítése elébe ment, más részről meg kell vallanom, hogy oly sok nemű kiterjedt házakra van a kormánynak szüksége, miszerint nagy baj nélkül mindent itten elhelyeztetni nem lehetett és azért a kormányzati eszközöknek egy része Nagyváradra szállíttatott, ahol némi erősség is van. Ezt ki kellett jelentenem, nehogy balmagyarázatokra adassék alkalom nehogy valaki tudja isten mit gondoljon, hogy a lőszerek s a fegyvergyár egy része tovább szállíttatott; ez nem más okból történt, mint hogy itt nem tudunk azoknak biztos helyet adni. Nagyváradon vár is lévén több katonai készületek vannak, itt pedig lehetetlen össze szorulnunk mindennel amire a kormánynak szüksége van”*.[21]

1849. január 10-én kapja meg Nagyvárad városa (Várad-olaszi) azt a levelet, amelyben tájékoztatják, hogy *„A Hadügyminisztérium jelenleg Váradra nem jön* (…) *január 8-ról a 122. sz. a. a Honvédelmi Bizottmány elnökének rendelete arról, hogy az álladalmi ruha és tüzér tár a tüzér műhellyel hozzájok tartozó személyzettel együtt rövid nap Váradra fog érkezni”*.[22]

[16] KLÖM VIII. 444.
[17] MNL OL H 2. OHB 3373/1848. Közli: Hermann 2001. 367.
[18] MNL OL H 2. OHB 84/1849.; MNL OL H 2. OHB 118/1849.; KLÖM XIV. 60–61.
[19] MNL OL H 2. OHB 118/1849.; KLÖM XIV. 61.
[20] Gelich 1882–1889. I. 216–217.
[21] Közlöny, 1849. jan. 16. 2. sz. 6–7.
[22] HM HIM HL 1848/49. 1238/86.

Az előkészületek Nagyváradon rendre elindultak, de nagyon sok váratlan nehézséggel, hátráltató tényezővel és problémával kellett megküzdeni az idő szorításában.[23]

Láhner ezredes 1849. január 11-én, a vezetők közül elsőként érkezik meg, innen számíthatjuk tevékenységének kezdetét a nagyváradi magyar állami fegyvergyár élén. Fáradtan érkezik, de rövidesen kiderül, percnyi ideje sincs pihenni, hiszen az igazi gondok a berendezkedéssel csak most kezdődnek el számára. Részletes szemlét tart a várban, de igen lesújtó tapasztalatokat szerez, mert a javak érkezésekor elkerülhetetlenül nagy fejetlenség alakult ki. Egyedül Láhner sem tudott persze mindent elintézni, még saját magának sem volt képes lakást szerezni a várban, így kénytelen a városban lakást bérelni, hivatalnokaival együtt. Szomorú helyszíni tapasztalatait 1849. január 13-án jelentette az Országos Honvédelmi Bizottmánynak, hozzáfűzve, hogy ő mindent megtesz, hogy minél hamarabb berendezkedjenek, de a polgári közigazgatás tehetetlen ez ügyben. Kossuth Láhner jelentését tudomásul veszi, addigi intézkedéseit helyesli, válaszlevelében azonban erősen megütközik azon, hogy Láhner 12 napra becsüli a szükséges időt a termelés elindításáig: *„Szent Isten, az ily lassú kezdetben bár ne legyen meg a szomorú végzet is."* S így folytatta a parancsnak is beillő kívánságát: *„Tudják meg, miként a 12 napnak 12 éjjele van és nekünk éjet is nappallá kell tennünk, ha sikerhez akarunk jutni."* Végül sürgette a lőkupak és gyutacs készítésének gyors megindítását, egyúttal a gyár tevékenységéről gyakori jelentést követelt Láhnertől.[24]

1849. január 14-én Kossuth azonnal utasítást küld Hodossy Miklósnak is, tekintettel arra, hogy *„jelenleg csaknem leglényegesebb feladat a fegyver- és lőkupakgyártás gyors megindítása"*, felszólítja, hogy a Láhner által kijelölt teendők elintézésében legyen segítségére. Ugyanakkor közli vele, hogy a kormány a szerint bírálja el kormánybiztosi tevékenységét, hogy a hadianyaggyár telepítését miként mozdítja elő.[25]

A vár kiürítése hosszabb időbe telt, de ennél is több időt igényelt a gépek, berendezések hadianyagok, lőporos hordók és fegyverek kicsomagolása, szétválasztása. Ezután a gépeket össze kellett állítani, azután új helyükre kellett szállítani és működésbe is hozni. A váradi várban 43 szobát alakítottak át műhellyé, illetve raktárrá, ezekben 124 nagy asztalpadot és 25 tűzhelyt helyeztek el. De így sem fért el minden, így a fegyvergyár kovács, puskaműves és reszelő műhelye részére a városba kellett helyiséget bérelni és berendezni.[26] Január 17-én Rombauer Tivadar erre a célra a várostól a Spitzer-ház átadását kérte,[27] Láhner pedig aznap a Zöldfához címzett fogadóban kérte három szoba átadását irodának.[28]

A kezdeti zavaros helyzet számos félreértésre is okot adott. Ezek tisztázására Láhner a következőket írja: *„A munkások elszállásolása csak a körülmények parancsolta első napokban történt meg álladalmi költségeken teendő megtérítés reménye alatt, - mihelyt a munkások a gyárban rendes és folytonos dologra alkalmaztatni fognak, azon perctől fogva a szállást és élelmezést magok költségén fizetni kötelesek- az élelmezést már most is tulajdon pénzeikből tartoznak fizetni."*[29] Láhner el akarta érni azt is, hogy kormánybiztosi rendelkezéssel akadályozzák meg a folyamatos

[23] A nagyváradi fegyvergyár tevékenységének kezdeteire ld. Fleisz 2000.
[24] MNL OL H 2. OHB 383/e/1849.; KLÖM XIV. 133.; Bakó 1942. 42.; Farkas – Radó 1952. 712.; Fleisz 1998. 95.
[25] MNL OL H 2. OHB 383/1849.; KLÖM XIV. 133.; Bakó 1942. 41–42.
[26] MNL OL H 2. OHB 6095/e/1849.; Bakó 1942. 43.; Farkas – Radó 1952. 712.
[27] MNL OL H 106. 3/1849. január.
[28] MNL OL H 106. 3/1849. január.
[29] Láhner 1849. jan. 25-i levele. MNL OL H 106 3/1849. január.

drágulást, de ezeket nem volt, aki betartassa. A gyár vezetősége a kormányhoz fordult javasolva, hogy szabályozza hivatalosan a szálláspénzt és rendelje el, hogy a munkások heti két forintért kapjanak megfelelő élelemzést. Voltak hazafias érzelmű váradi polgárok, akik ennyiért is szívesen ellátták a munkásokat, de a többség ennek a dupláját, sőt két és félszeresét is megkövetelte.[30]

Január közepén már igen sok az esemény, számos intézkedés folyt párhuzamosan több szálon is. A gyár készleteinek jelentős része 1849. január 14-étől ért Váradra. Öt nap alatt, január 14-től 18-ig összesen 628 szekér érkezik Nagyváradra, később, január 22. és 26. között még újabb 130, tehát összesen 758 megrakott szekér.[31]

Láhner 1849. január 15-én újabb hosszú jelentést küld az OHB elnökének, Kossuthnak, amelyben részletesen beszámol a szállításról, a nagyváradi helyzetről és a szükséges aktuális teendőkről. Levelében jelzi, hogy Hahn Kázmér százados is megérkezett Nagyváradra, hogy meggyőződjék a nagyváradi fegyverkészletről, és tudatja, hogy mikorra várható a gyártás újrakezdése. A továbbiakban közli, hogy mindezek miatt a 383. szám alatt hozzá küldött rendeletnek csak 12 nap múlva lesz képes megfelelni, majd hozzáteszi: *„De különben Pesten a 900 munkásra szánt fegyvergyárnak felállítására 5 hónap és több időbe került s így 12 nap múlva is csak felületesen hozhatik itt működésbe"*. Tisztázza még, hogy gyutacsos töltény van 100 000, a lőkupakok és gyutacsok készítése 10 nap múlva kezdődhet meg, illetve a puskák javítása már január 17-től meg fog kezdődni.[32] A nagyváradi berendezkedés javában folyt, de Láhnernek már gondoskodnia kellett a vidéken lévő többi gyáregység részére szűkséges alapanyagok beszerzéséről is.

Január 17-én Kossuth utasítja a Pénzügyminisztériumot, hogy gondoskodjon Láhner részére a kiutalandó pénzekről. Ebben a fontos kérdésben viszont Láhnernek szerencsére nem kellett igazán aggódnia, mert lényegében amennyire szüksége volt, annyi pénzt biztosítanak folyamatosan neki. A napról napra növekvő fegyverhiány leküzdésére a kormány a polgári lakosságtól akarta beszedtetni a fegyvereket. A fegyvergyűjtés már 1848 ősze óta folyt, de a januári válságos helyzet idején újabb erővel megindult. A megyei kormánybiztosok egyik feladata is ez volt. Bihar megyéhez is megérkezett az OHB elnökének január 19-én keltezett rendelete, amely szerint *„a megyében található nyergeknek, úgy puskáknak és kardoknak beszedése végett Hankovics György századosnak küldetése tudtul adatik, s a megye az e részben kívánt segély megadására utasíttatik."*[33] Szerencsére az átköltöztetés elhúzódása a csapatok hadiellátása tekintetében akkor még nem okozott különösebb nehézséget. Január végén Nagyváradon s kisebb részben Debrecenben már növekvő ütemben folyt Láhner György ezredes felügyelete alatt a hadianyag-, Blaskó, Ullrich és Wagner századosok irányításával a lőszergyártás, illetve Lukács Dénes vezetésével az ágyúk és fegyverek, Káldor és Nyitray századosok irányítása alatt pedig a ruházati anyagok előállítása.[34]

[30] Bakó 1942. 45.

[31] MNL OL H 106 3/1849. január. A szakirodalomban máig tartja magát az a nézet, hogy a *„gyár szereinek nagyobb része január 14-én ért Váradra."* ld. Bakó 1942. 43. A valóságban 14-étől kezdve érkeztek nagyobb mennyiségben és „csapatostól". Kisebb mennyiség már az előző három napban is jött, ezek számát azonban adatok nélkül nehéz megbecsülni, de az biztos, hogy január folyamán összesen kb. 800 szekér különböző anyag futott be Nagyváradra és a legtöbb szekér 17-én és 18-án jött egyaránt 171.

[32] MNL OL H 2. OHB 618/e /1848.

[33] MNL HBVL IV.101.a. 13. d. 230. jzk. 1.

[34] Gelich 1882–1889. II. 216–221.

Megnövekedett stratégiai jelentősége miatt napirendre került Nagyvárad katonai megerősítése is. A hadügyminisztérium katonai osztálya nevében Vetter Antal tábornok január 15-én átírt az OHB-nak, és mivel *„jelen terhes körülmények között a nagyváradi vár és város körében egy térparancsnok elkerülhetetlenül szükséges”*, javasolta nevezzék ki erre a tisztségre Vécsey Károly tábornokot. Kossuth azonnal intézkedett, és kinevezte Vécseyt nagyváradi vár- és városparancsnoknak, s erre nézve a szükséges intézkedéseket a hadügyminisztériumra hagyta.[35] Hasonlóképpen a város védelmi vonalának megerősítésére is gondolnak, Leitner Nándor várparancsnok január 19-én 600 munkást rendel ki e célból a város külső területeire.[36]

A nagyváradi vár rövid idő alatt tehát tökéletes fegyvergyárrá alakult át, ahol a polgári munkásokon kívül katonák és hadifoglyok is folyamatosan dolgoztak. Ezzel összefüggésben írta Kossuth jóval később, Nagyváradot *„mintegy varázsütéssel egy kis Birminghammé változtatta át, melynek áldott munkássága szerelte föl seregeinket s adott fegyvert és mindennemű hadiszert dicső honvédeinknek hősies kezeibe”*.[37]

Pontos adatot arra nézve, hogy a gyár mekkora anyagkészlettel érkezett Nagyváradra, nem találtunk. Az iratokból mindössze annyi tűnik ki, hogy a gyárnak 100 000 darab gyutacsos tölténye volt.[38] A gyár beindulásának időpontjáról a szakirodalomban egymásnak ellentmondó adatot találunk.[39] Az biztos, hogy a fegyverek javítása jóval hamarabb, már 1849. január 17-én megkezdődött. Az első sürgető megrendelések is még az elindulás előtt, január 18-án megérkeztek Bem tábornok seregétől, ahonnan sok nyerget, pisztolyt és kardot kértek.[40]

Úgy tűnik, hogy Láhner György számítása nagyjából bevált és valóban körülbelül 12 nap elteltével indult el a gyár termelése, a rendelkezésre álló adatokból egyértelműen erre lehet következtetni. A gyár termelése a lőfegyver-, szurony- és kardgyártás (kivéve az ágyúgyárét!) 1849. január 26-án indult meg. Ez persze eleinte nagyon kismértékű és eléggé vontatott volt, a kevés nyersanyag és a reszelőhiány sok gondot okozott. A részleges beindulás mellett is viszonylag nagyobb termelés a még Pesten felhalmozott kész- illetve félkész termékeknek tulajdonítható.

1849. január 26-án Láhner 40 szekeret kér *„nagy mennyiségű lőszernek Debrecenbe szállítása”* céljából.[41] Ez jórészt csak akkor volt lehetséges, ha már a termelés is beindult. Ezt támasztja alá az is, hogy január 28-án már nyolc láda lőszer, és 300 darab fegyver hagyja el Nagyváradot. A fegyverekről Láhner megjegyzi, hogy azok igen jók.[42]

[35] MNL OL H 2. OHB 560/1849.; KLÖM XIV. 150. A bácskai események áthúzták ezt a tervet, mivel a bácskai hadtest parancsnoka, Esterházy Sándor lemond, utóda Vécsey Károly lett.
[36] MNL OL H 106 3/1849. január. fol. 286.
[37] Kossuth levele Nagyvárad városához, 1867. október 3. Magyar Polgár, 1. (1867) 72. 1867. nov. 8. 1. Közli: Fleisz 2003. 134–137.
[38] MNL OL H 2. OHB 618/e/1849.
[39] A kutatók döntő többsége az 1849. január 26-i indulás mellett foglal állást, így Bakó 1942. 46.; Fleisz 1998. 95.; Kedves 2007. 68.; Balázs – Borus – Nagy 1952. 378. Mások ettől kismértékben eltérnek: Hermann Róbert 1849. január 28-ra teszi, Szabó István január 29-e mellett áll ki, megint mások ellenben január végére teszik. Abban viszont egyöntetű a vélemény, hogy február 1-től az üzemek már rendben működtek. Hermann 2007. 86.; Szabó 1948. 152.
[40] MNL OL H 2. OHB 658/1849.; KLÖM XIV. 162.
[41] MNL OL H 106 3/1849. január.
[42] MNL OL H 2. OHB 1127/e/1849.; Bakó 1942. 47.

Január végén már nagyon sürgetővé vált a termelés elindítása, mind több kérés futott be a hadianyagokkal kapcsolatban. Így január 26-án Bem kéri Hodossy Miklóstól, hogy *„minden nagyobb és kisebb munícziókat"* – hozzá szállítsanak.[43] Láhner január 27-én levelet ír Hodossynak, mert arról értesült, hogy rendelkezése alatt vagy 150 db puskának való faágy létezik, kéri ezek átküldését.[44]

A fegyverszállítások január 28-tól váltak rendszeressé, Láhner szinte naponta kér segítséget Hodossy Miklós kormánybiztostól a lőszerszállításokhoz szükséges előfogatok előteremtése érdekében. Január 29-én például 27 szekeret kér a Bácskába és Szolnokra történő azonnali lőszerszállítmányokhoz,[45] január 30-án pedig egy futár kijelölését kéri háromezer lőkupaknak Máramarosszigetre való elküldésére.[46] A váradi várba való költözés lezárásaként, 1849. január 30-án Leitner várparancsnok 30 rabot kért: *„A helybeli várudvar és épület környékének megtakarítására és az összetakarított szemét elhordására"*.[47] Ugyanaznap Lukács alezredes 16 kocsit kér, amelyek a következő tüzérségi lőszereket kellett elszállítsák Bem tábornok táborába: 50 000 darab gyutacs, 50 000 darab kovás töltény, 600 darab 6 fontos golyó, 200 darab 6 fontos kartács töltények, 300 darab 3 fontos golyó, 200 darab 3 fontos kartács, 60 darab 7 fontos gránát. Hozzáteszi, hogy két nap múlva éppen ennyi lőszert küldhet újból Bemnek.[48]

A beinduláshoz fontos támpontot nyújtanak Rombauer Tivadar gyárigazgatónak január 30-i közlései is, amelyek szerint: *„Tegnapelőtt kezdődött volna meg a fokonkénti működés, miután a padok (werbanke) elkészítésével roppant sok időt vesztettünk"*. A munka néhány nap múlva mégis megindult, de csak *„némely részben, mert voltak munkaágak, melyeket még akkor sem lehetett megindítani"*, mivel a megváltozott körülmények miatt a gyárban a munka megszervezése terén is új rendszerre, az önellátásra kellett áttérni.[49] Január 31-én Láhner újabb 19 lovasszekér kiállítását kéri a lőszerkészlet Kolozsvárra való szállítása végett. Ezalatt a néhány nap alatt azonban már keserű tapasztalatokat szerezhetett a szállítóeszközök pontatlanságáról, külön felhívja Hodossy kormánybiztost, hogy: *„Ha szükséges méltóztassék a fuvarbért is jobbítani, mert ha a szállítások mindegyre elkésnek, a legszomorúbb következményekért a felelet terhe nem engem fog fojtani."*[50]

A forrásokból nehéz megállapítani, hogy az újonnan telepített gyárnak mekkora volt a kezdeti teljesítménye. A január hónapi teljesítmény a rövid idő és számos hátráltató tényező miatt még nem lehetett túl nagy, de nem is volt jelentéktelen, mivel az előzőleg még Pesten egészen vagy félig kész hadi felszerelést is többnyire ekkor küldték ki a csapatoknak. 1849 januárjában a hősies kitartás eredményeként néhány hét alatt – szinte a semmiből – valóban létrejött egy erős hadiipari központ Nagyváradon. A város az önvédelmi háború egyik legsikeresebb szakaszában rendkívül fontos szerepet játszott, mivel az ellátást szinte kizárólagosan biztosította. E nélkül pedig nem kerülhetett volna sor arra a fényes győzelmi sorozatra, amely a tavaszi hadjárat néven vált ismertté. 1849 januárja tehát sorsdöntőnek bizonyult, hiszen ez alatt folytak olyan alapvető feladatok, mint Pest kiürítése, a Nagyváradra szállítás, az ottani berendezkedés és a termelés elindítása. Láhner

[43] MNL OL H 106. 3/1849. január.
[44] MNL OL H 106. 3/1849. január.
[45] MNL OL H 106. 3/1849. január.
[46] MNL OL H 106. 3/1849. január.
[47] MNL OL H 106. 3/1849. január.
[48] MNL OL H 106. 3/1849. január.
[49] MNL OL H 2. OHB 1463/1849.
[50] MNL OL H 106. 3/1849. január.

György ezredesnek mindezekben komoly érdemei voltak, és neki köszönhető, hogy egy új hadiipari központ jött létre. Láhner a szervezés mellett elsősorban a fegyver- és hadfelszerelés gyártás ügyeivel foglalkozott. Ez volt a magyar önvédelmi küzdelem – és ezen belül Láhner – egyik legnagyobb teljesítménye az egész szabadságharc során. Közel egy hónap alatt, az ország fegyvergyártó képességének döntő részét kitevő üzemek leszerelése, áttelepítése és újraindítása, mindez pedig januári télben, harci viszonyok között.

Láhner tevékenysége a fegyverletételig, vértanú halála, emlékezete, jelentősége

Láhner György tábornok, a fegyvergyártás főfelügyelője, sorsa végig a magyar hadiiparhoz kötődött. Februártól május végéig sikeresen irányította Nagyváradon az állami országos fegyvergyár tevékenységét, megalapozva a tavaszi hadjárat sikereit. Buda visszavétele után, Láhner és a fegyvergyár nagyobb része május végén és június elején visszakerült Pestre, de ez nem bizonyult jó lépésnek. A nagyváradi termelés lecsökkent, de Pesten a fegyvergyárat már nem sikerült teljesen beindítani, így Láhner járja az országot és tovább gondoskodik a folyamatos fegyverellátásról. A Nagyváradon maradt részlegek egészen augusztus elejéig folytatták a termelést, amikor a visszavonulás során nagyrészt megsemmisült.

A magyar állami országos fegyvergyár nagyváradi időszakának sikerességét az is mutatja, hogy Láhnert már 1849 februárjában tábornokká léptetik elő, majd 1849. június 5-én Görgei felterjeszti Kossuthnál a 2. osztályú érdemjellel való kitűntetésre is. Ugyan az indoklás az 1848. szeptemberi katonai helytállásásra vonatkozik, megállapítva: *„az ókéri, goszpodincai, a római sáncok és Sz[ent] Tamás melletti ütközetekben mind bátorság, mind ügyesség által magát dicsőségesen kitüntette,"*[51] de nyilvánvaló, hogy elsősorban a kevésbé látványos, de kiemelkedő fegyvergyári munkássága miatt érdemelte ki éppen akkor a rangos méltánylást. Kossuth június 11-én hagyja jóvá ezt, aláhúzva: *„ehhez szívesen adom beleegyezésemet annyival inkább, miután kitűnő működéseiről magamnak is több alkalmam volt már meggyőződhetni."*[52]

A nyári időszakban Láhner tovább folytatta szervezői, irányítói és vezetői tevékenységét, a szabadságharcot lezáró fegyverletétel idején is a fegyvergyár élén állt. Nem mindennapi képességeinek köszönhető, hogy a honvédsereg felszereltsége napról napra javult, tüzérsége korszerű volt, általában volt elegendő lőszer. Főként e rendkívüli eredményei miatt kellett bűnhődnie, az aradi Hadbíróság kötél általi halálra ítélte. A szemtanúk szerint az aradi várbörtönben utolsó estéjén feleségét fogadta, majd fuvolázott, a Lammermoori Lucia című operából, a haldokló Edgár búcsúáriáját játszotta. 1849. október 6-án harmadiknak végzett vele a hóhér. A kivégzés előtti utolsó mondata a legenda szerint: *„Krisztus keresztje és a bitófa oly rokon! És az isteni áldozat mellett oly törpe az én áldozatom!"* volt. [53] Holtteste sokáig Csernovics Péter temesi főispán mácsai birtokán, [54] Damjanich János mellett nyugodott, míg 1974-ben végleges helyére, az aradi emlékoszlop kriptájába került, ahol ma is található.

Az aradi vértanúkra az egész világon, ahol magyarok élnek emlékeznek, számtalan közös emlékhely van. Személyesen Láhner Györgyre vonatkozóan viszont elmondható,

[51] Hermann 2001. II. 393.
[52] KLÖM XV. 505.
[53] Ezeket a megható szavakat lépten nyomon ismétlik, anélkül, hogy a pontos forrását megjelölnék.
[54] Ma Macea, a romániai Arad megyében.

hogy ő egyike azoknak az aradi vértanúknak, akiknek a kultusza a legkevésbé elterjedt. Van ennek objektív oka is, hiszen hozzá nem fűződik sikeres harc megvívása az pedig, hogy az ő helytállása nélkül ezeket a győztes harcokat meg sem tudták volna vívni, az nincs a köztudatban. Az évek során azért néhány emléket állítottak neki. Születési helyén Necpálon az aradi gyásznap félévszázados évfordulója alkalmából Juszt György főispán kastélyának parkjában Láhner György tiszteletére emlékoszlopot állítottak. Az impozáns obeliszket Gerenday Béla szobrász készítette, s Láhner tábornok bronz dombormű arcképe díszíti.[55]

Nagyváradon, ahol tevékenységének jelentős részét végezte, sokáig utca viselte a nevét, azonban jelenleg ez, a semmitmondó Mimozei (Mimóza) nevet viseli. Működésének fő helyszínén, a nagyváradi várban semmi sem őrzi emlékét, hasonlóképpen a többi nagyváradi helyszínhez. Nagyváradon 1990-óta évente megható megemlékezések szoktak lenni az aradi vértanúkról, de külön Láhner Györgyre nem emlékeznek. Kivégzése helyén Aradon sincs külön emlékhely vagy megemlékezés.

Magyarországon, Budapesten és sok más településen utcanév őrzi a nevét, de valószínűleg ez is a legkevesebb az összes aradi vértanú közül. Az aradi vértanúkról készült közös emlékművek és szobrok között általában helyet kap. Budapesten két mellszobor is őrzi emlékét. Az egyik a HM Hadtörténeti Intézet udvarán a kapuval szemben található 13 aradi vértanú és Batthyány Lajos mellszobra, amelyek között található Láhner György mellszobra is, a másik a volt Petőfi Sándor Laktanya területén 2013-ban kialakított díszkert és szoborparkban a dandárhoz köthető öt történelmi személyt ábrázoló alkotás között megtalálható Lahner György honvéd vezérőrnagy, aradi vértanú vörös márvány posztamensen álló bronz mellszobra is.

*

Összefoglalva Láhner György tevékenységét, megállapítható, hogy miután bámulatosan rövid idő alatt 1848-ban megteremtették a hadiipart, fontos szerepet játszott annak megszilárdításában és fejlesztésében. 1849 januárjában komoly részt vállalt a pesti fegyvergyár Nagyváradra való átköltöztetésének emberfeletti munkájában, majd a gyár berendezkedése, elindítása, teljes kiépítése feladatában. Láhner nem mindennapi képességeinek köszönhető, hogy a honvédsereg felszereltsége napról napra javult és hogy általában volt elegendő lőszer. A nagyváradi fegyvergyár és Láhner hozzáértő működése nélkül nem lehetett volna szabadságharc.

A magyar állami országos fegyvergyár bő négy hónapi nagyváradi működése a nemzet helytállásának méltó példája, hiszen szinte páratlan módon lényegében semmilyen komoly előzmény nélkül, három hét alatt a fegyvergyár megtelepül Nagyváradon, a gyártás elkezdődik, majd termelő képességét május végéig folyamatosan fokozza. 1849 nyarán Láhner minden erőfeszítésével próbálja biztosítani a hadianyagellátást, végig kitart a szabadságharc mellett. Elítélése egyértelműen a magas színvonalú szervező és irányító munkának és bátor kiállásának a következménye.

Kossuth Lajos még sok év elteltével is kifejezte nagyra értékelését, amikor az egyik levelében a következőket írta: *„Helyünket sokan betöltöttük emberségesen, de mindannyiunk közt*

[55] Leleplezéséről ld. Lahner tábornok emléke. Pesti Hírlap, 21. (1899) 285. 1899. okt. 14. 9., illetve Fetés István: Lahner György emlékoszlopa Neczpaálon. Vasárnapi Újság, 46. (1899) 44. 1899. okt. 29. 741.

csak három ember volt, aki helyét oly bámulatos sikerrel töltötte be, hogy azt hasonló sikerrel lehetetlen lett volna más által betölteni. E három ember: Láhner tábornok, Lukács honvédezredes és Duschek Ferenc volt.'[56]

Láhner György áldozatvállalása, örökkévaló példa az utókor számára, emiatt emlékeznünk kell helytállására.

[56] Kossuth Lajos levele Simonyi Ernőhöz. Turin, 1872. nov. 26. KLÖM VIII. 444.

Képek

1. kép: Lahner György – Szamossy Elek litográfiája

2. kép: Lahner György emlékoszlopa szülőhelyén

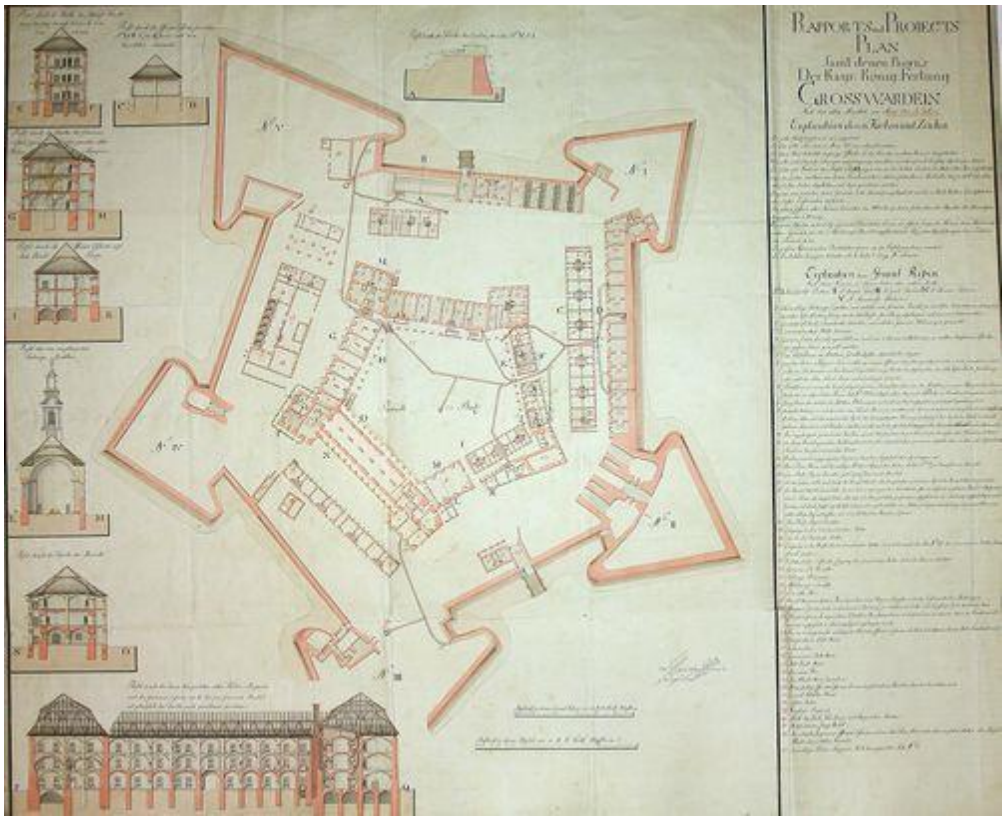

3. kép: Nagyváradi vár a 19. század közepén

János Fleisz

The Role of György Láhner in the Establishment and Operation of the Oradea Weapon Factory

György Láhner is one of the martyrs of Arad whose life and activities are less known. No serious biography has been written about him, and his activities have also not been adequately documented with sufficient detail so far. One reason for this is that military supply and the replenishment of war materials, where Láhner primarily worked, is one of the less spectacular areas of military affairs, with relatively limited resources, and there is less interest in its various sub-areas. This is somewhat surprising because on several occasions, he played a decisive role in the course of military events, often strongly influencing them. The study deals with the initial period of the military industry of the Revolution of 1848 in Oradea (Nagyvárad), when the Hungarian state's national weapon factory arrived there and began its operations. Among others, György Láhner acquired invaluable merits in this regard.

Források

Levéltári források

HM Honvédelmi Minisztérium

HIM Hadtörténeti Intézet és Múzeum

HL Hadtörténelmi Levéltár

1848–49	Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc iratai. 1848–49.

MNL Magyar Nemzeti Levéltár

HBVL Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára

IV.101.a	Bihar Vármegye Bizottmányának iratai. Bizottmányi közgyűlési jegyzőkönyvek.

OL Országos Levéltára

H2.	Az 1848/1849-i minisztériumi levéltár. Országos Honvédelmi Bizottmány, Kormányzó-elnökség. Általános iratok.
H 106.	Hodossy Miklós kormánybiztos iratai 1848–1849.

Nyomtatott források

KLÖM VIII.	Kossuth Lajos összes munkái. VIII. köt. Kossuth Lajos iratai. S. a. r. Kossuth Ferenc. Bp., 1900.
KLÖM XIII.	Kossuth Lajos összes munkái. XIII. köt. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I. rész. S. a. r. Barta István. Bp., 1952.
KLÖM XIV.	Kossuth Lajos összes munkái. XIV. köt. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. II. rész. S. a. r. Barta István. Bp., 1953.
KLÖM XV.	Kossuth Lajos összes munkái. XV. köt. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. I. rész. S. a. r. Barta István. Bp., 1955.

Szakirodalom

Bakó 1942.	Bakó Imre: A magyar állami „országos fegyvergyár" működése 1848–49-ben. (Bölcsészdoktori értekezés). Bp., 1942.
Balázs – Borus – Nagy 1952.	Balázs József – Borús József – Nagy Kálmán: Kossuth, a forradalmi honvédelem szervezője. In: Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára. Szerk.: Tóth Zoltán. Bp., 1952. 1. k. 287–408.
Bona 2000.	Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. (Harmadik átdolgozott, javított kiadás). Bp., 2000.
Borus 1998.	Borus József: A szabadságharc hadiipara. Új Forrás, 30. (1998) 6. sz. 1998. június. 94–101.
Csorba 1989.	Csorba László: A tizenhárom aradi vértanú. Bp., 1989.
Farkas – Radó 1952.	Farkas Lajos – Radó Géza: Kossuth és a szabadságharc hadiipara. Századok, 86. (1952) 3–4. sz. 688–730.
Fleisz 1998.	Fleisz János: Nagyvárad a szabadságharc hadiiparának központja (1849 január 26. – 1849 május 26). In: A szabadság Debrecenbe költözött. Tanulmányok 1848–49 történetéhez. Szerk.: Takács Péter. Debrecen, 1998. 93–110. (Erdélytörténeti Könyvek 2.)
Fleisz 2000.	Fleisz János: Az országos fegyvergyár áttelepítése és működésének kezdete Nagyváradon – 1849. január. A Szabadságharc zászlaja alatt. Az 1848-1849-es forradalom a Partiumban és a Bánságban. Szerk.: Dukrét Géza. Nagyvárad, 2000. 21–35. (Partiumi füzetek 13.)
Fleisz 2003.	Fleisz János: Kossuth Lajos és Nagyvárad. Nagyvárad, 2003.
F. Kiss 1987.	F. Kiss Erzsébet: Az 1848–1849-es magyar minisztériumok. Bp., 1987. (Magyar Országos Levéltár kiadványai, III. Hatóság- és hivataltörténet 7.)
Gelich 1882–1889.	Gelich Rikhárd: Magyarország függetlenségi harca 1848–1849-ben. I–III. köt. Bp., 1882–1889.
Hermann 2001.	Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése, 1848–1849. Szerk.: Hermann Róbert. Bp., 2001. (Millenniumi magyar történelem - Források, II. rész. Iratok, 1848. november - 1849. március.)
Hermann 2007.	Hermann Róbert: Kossuth hadserege, Kossuth fővezérei. Bp., 2007.
Katona 2003.	Katona Tamás: Az aradi vértanúk. 4., átdolgozott kiadás. Bp., 2003.

Kedves 2007. Kedves Gyula: Láhner György. In: Vértanúk könyve. A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai 1848–1854. Szerk.: Hermann Róbert. Bp., 2007. 63–69.

Kenyeres 1997. Kenyeres Dénes: Láhner György honvéd tábornok rövid életrajza és kitüntetései. Bolyai Szemle, 2. (1997) 3. sz. 130–134.

Kenyeres 2017. Kenyeres Dénes: 1848/49-es magyar szabadságharc tábornokainak, törzstisztjeinek sorsa, hőstettei és kitüntetései. Kecskemét, 2017.

Márki 1884. Márki Sándor: Magyar Pantheon. A magyar történelem, művészet és irodalom 150 kimagasló alakja képekben és rövid életrajzokban föltüntetve. Pozsony, 1884.

Merényi-Metzger 2010a. Merényi-Metzger Gábor: Az aradi vértanúk anyakönyvi bejegyzései. Bp., 2010.

Merényi-Metzger 2010b. Merényi-Metzger Gábor: Az „aradi vértanúk" keresztelési anyakönyvi bejegyzései. Századok, 144. (2010) 1. sz. 99–123.

Rainer 2001. Rainer Pál: A vértanúk családjairól és rokonságukról. In: Tanulmányok az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából Veszprémben 1998. március 20-án megtartott emlékülés előadásai. Szerk.: Márkusné Vörös Hajnalka. Veszprém, 2001. 139–154.

Rácz 2004. Rácz Attila: A Magyar Állami Országos Fegyvergyár termelése 1848 márciusától 1849 áprilisáig. Fons, 11. (2004) 1. sz. 3–38.

Rosner 2000. Rosner Zsolt: Láhner György az elfeledett aradi vértanú. Vigilia, 65. (2000) 10. sz. 787–791.

Schweng 1898. Schweng József: Történelmi apróságok: Láhner György születése. Századok, 32. (1898) 6. sz. 554–555.

Szabó 1948. Szabó István: A küzdelem szervezése. In: A szabadságharc fővárosa Debrecen. 1849 január–május. Szerk.: Szabó István. Debrecen, 1948. 52–102.

Varga 1890. Varga Ottó: Aradi vértanúk albuma. Bp., 1890.

Sajtóforrások

Bihar (1867)

Közlöny (1848–1849)

Pesti Hírlap (1899)

Vasárnapi Újság (1899)

Süli Attila

A Bihar megyei nemzetőrség szerepe Erdély szabadságharcában (1848–49)

Bevezetés

A nemzetőrség az 1848. évi polgári átalakulás alapvető és egyik legjelentősebb vívmánya volt Magyarországon. A szervezet mintájául a nagy francia forradalom nemzetőrsége szolgált a liberális magyar nemesség számára. A magyarországi polgári átalakulás folyamán a pozsonyi reformországgyűlés határozatilag mondta ki a szervezet szükségességét, így nem véletlen, hogy a március 15-én elfogadott 12 pont közé is bekerült a nemzetőrség felállításának követelése.

A március közepétől, elsősorban a magyarországi városokban jelentkező spontán szerveződések után a nemzetőrség végleges formáját az április 11-én szentesített áprilisi törvények XXII. törvénycikke határozta meg. Ez a jogszabály szolgálatra kötelezett minden olyan 18–50 év közötti férfit, aki a meghatározott vagyoni cenzusnak megfelelt, illetve az értelmiségeket (orvos, ügyvéd, mérnök stb.).[1] A nemzetőrség tehát a belbiztonságot garantáló fegyveres erő lett, amely kizárólag a magyar kormány hatáskörébe tartozott.[2]

Bihar megye az 1848. május 4-én Várad-Olasziban tartott bizottmányi gyűlésen tárgyalta a nemzetőrség felállítására vonatkozó miniszterelnöki rendeletet. A szolgálatra kötelezettek összeírására az öt járásban (váradi, sárréti, érmelléki, szalontai, belényesi), járásonként két-két bizottmányt küldtek ki. Minden járás egy nemzetőri zászlóaljat képezett, emellett alakult lovas nemzetőrség is a törvényhatóságban. A bihari nemzetőrök rövidesen bekapcsolódtak a délvidéki kisháborúba, majd 1848 őszétől az erdélyi harcokba.[3]

Bihari nemzetőrök az erdélyi hadszíntéren

Az erdélyi hadszíntér helyzete 1848 októberében

1848 őszére Erdély a polgárháborúba, illetve a nyílt háborúba sodródott. Ennek előzményeként szeptembertől az Erdély és Magyarország unióját elutasító, az erdélyi románság irányító szerveként működő Román Nemzeti Komité fő feladataként a nép felfegyverzését jelölte meg. Azt is követelték, hogy a nemzetőrségük az erdélyi főhadparancsnokság alá tartozzon.

A harmadik balázsfalvi román nemzeti gyűlés berekesztése után (szeptember 25.), a hazatérő küldöttek megkezdték a nép felfegyverzését. Erdélyt prefekturákra osztották. (Egy prefektura alá általában 30 helység tartozott.) Ezek vezetői a prefektek és az alprefektek voltak. A prefekturákat tribusokra tagolták. Ennek élén a tribun és az altribun állt.

[1] 1847/8-ik évi országgyűlési törvénycikkek. 68–71.
[2] A magyarországi nemzetőrségeket közvetlenül a Batthyány Lajos gróf, miniszterelnök irányítása alatt működő Országos Nemzetőrségi Haditanács felügyelte.
[3] Hegyesi 1885. 10–11.; Urbán 1973. 31.

A tribun katonai és politikai feladatokat egyaránt ellátott. A falusi csapat vezetésére centuriót választottak. Mindenhol megtörtént a lőfegyverek számbavétele, beszerzése és a lándzsák készítése. Falvanként egy-egy lovas decuriát is felállítottak. Egy lovas lándzsával és két pisztollyal rendelkezett. A csapat az esküt a templom előtt tette le, a császárra és a balázsfalvi pontokra.

Október 18-án Anton Puchner báró, altábornagy, erdélyi főhadparancsnok kiáltványban jelentette be, hogy saját kezébe veszi az országrész kormányzását, a nemzetőrséget saját hatásköre alá rendeli, a honvédtoborzást leállítja, a rendelet megszegőit haditörvényszék elé állítja. A főhadparancsnok, a magyar helységek nemzetőrségeinek lefegyverzésében igénybe vette a román bizottságok segítségét, akik sok helyen módszeresen legyilkolták és kifosztották a magyar lakosságot. Ezzel a szakítás a magyar kormányszervek és a császári katonai vezetés között teljessé vált.

Ha a magyar és az osztrák fél erőviszonyait összehasonlítjuk, akkor meg kell állapítanunk, hogy a mérleg egyértelműen a császári oldal javára billen. Puchner hadereje – az októberben Bukovinából érkező erősítésekkel együtt – 13 gyalogzászlóaljat, 16 lovasszázadot 3 hatfontos és egy háromfontos üteget számlált. E haderő nagyobbrészt Nagyszeben, kisebb részt Naszód környékén volt összevonva. Ezt támogatta még a nagyszámú román és szász népfelkelés.

Ezzel szemben a magyar reguláris erők szét voltak szórva a törvényhatóságokban. Kolozsváron egy honvédzászlóalj és három század huszár, illetve október végétől egy három- és egy hatfontos üteg állomásozott. A székely tábor kötelékében harcolt két határőrzászlóalj, egy honvédzászlóalj és három huszárszázad. Erdély magyar nemzetőrségei és népfelkelései komoly erőt nem képviseltek. Ráadásul a magyar alakulatok felszereltsége és kiképzettsége messze alatta maradt a császári csapatokénak. Egyet kell értenünk Gyalókay Jenővel, aki szerint Erdély csak azért tudott november közepéig magyar fennhatóság alatt is maradni, mert Puchner az erőviszonyokat tévesen ítélte meg, a rendelkezésére álló erőkkel akár egy hét alatt legyűrhette volna a magyar ellenállást.

A fentiek alapján Erdély megtartása Magyarország részéről is áldozatot kívánt, így szükségessé vált az anyaországi alakulatok vezénylése erre a hadszíntérre is. Természetesen a lehetőségek korlátozottak voltak. A magyar főerők az osztrák határ mentén sorakoztak fel. A Délvidék már május óta hadszíntér volt, ugyanakkor az erődök helyőrségeinek egy része is szembefordult a magyar kormányzattal. Emellett a szlovák nemzeti mozgalom is aktivizálta magát a Felvidéken. Tekintettel arra, hogy a háború megnyerése szempontjából a főhadszíntér volt az elsődleges, a magyar kormány csak másodvonalas, elsősorban nemzetőri alakulatokat tudott a szorongatott országrészbe vezényelni.[4]

A Bihar megyei nemzetőrség harcai Erdélyben 1848 október-novemberben

1848. október végére a magyar erőknek sikerült úrrá lenniük a partiumi és máramarosi román felkelésen, így a felszabaduló erőik egy részét Erdélybe irányíthatták.

Ezt az is indokolta, hogy november elején császári hadoszlopok közeledtek Kolozsvár irányába. Az úgynevezett „északi hadcsoport", amelynek parancsnoka August Wardener

[4] Süli 2011. 64–69.

báró vezérőrnagy volt, 3800 sorgyalogossal, 180 lovassal és 5 hatfontos és két háromfontos löveggel rendelkezett. A dandár november 9-én szállta meg Dést. Emellett Balázsfalva felől román felkelők tömegei nyomultak Észak-Erdély felé. A népfelkelő tábort Losy von Losenau alezredes vezetésével három gyalogos és egy lovas századból, illetve három háromfontos lövegből álló különítmény támogatta.[5]

Így Kolozsvárra november elején anyaországi nemzetőri erősítések érkeztek. Először a bihari nemzetőrzászlóalj vonult Bánffyhunyadra, amelynek parancsnoka, Haller Sándor őrnagy november 9-én tájékoztatta Vay Miklós báró, erdélyi teljhatalmú királyi biztost a kalotaszegi harcokról. A 400 fős bihari nemzetőr zászlóalj parancsnoka, aki november 8-án jött át ide Feketetóról, a tisztjeik által elhagyott városi nemzetőrséget a legnagyobb rendetlenségben találta. Haller őrnagy a helyi erőkkel egyesülve ellentámadást indított, amely során két felégetett magyarlakta falut visszafoglaltak (Kalotaszentkirály, Zentelke). A havasokba visszahúzódó és onnan rajtaütéseket szervező román népfelkelőkkel szemben három lázadó román falut felégető Haller tehetetlen volt, így megyéjétől további erősítéseket kért.[6] A kalotaszegi harcokban 36 román ajkú nemzetőr kitüntette magát, akiket Cserey Ignác alezredes, a nagyváradi székhelyű 8. hadmegye parancsnoka jutalomra terjesztett fel. A térségben zajló harcok eredményességét jelzi, hogy a román települések sorra keresték fel fehér zászlóval Haller őrnagyot, aki Kraszna megyéből is kapott 300 fős nemzetőri segítséget. Az utóbbiak vadászpuskával voltak felfegyverezve, tölténnyel azonban nem rendelkeztek, így Haller Vaytól kért segítséget.[7]

Kolozsvár feladása után (november 16.) az erdélyi haderő a Partiumba szorult vissza. A bihari nemzetőrség a helységekbe századonként, illetve a lovasok szakaszonként voltak elhelyezve.

Tóth Ágoston[8] őrnagy 1848. november 22-én kelt kimutatása szerint[9] az alárendeltségébe tartozó bihari nemzetőrök elhelyezése az alábbi volt:

Helység	**Alakulat**
Szilágysomlyó	31. honvédzászlóalj mint reserva,[10] 2 darab 3 fontos ágyú, **2 szakasz bihari lovas nemzetőr**, 1 század helybéli gyalog nemzetőr
Kraszna	egy század krasznai nemzetőr, **bihari mihályfalvi század**
Horváthi	**egy század bihari nemzetőr**, egy század horváthi nemzetőr, **egy szakasz bihari lovas nemzetőr**
Bogdánháza	**egy század bihari nemzetőr**

[5] A császári hadoszlopokat több ezer román felkelő támogatta. Heydte 1863. 164–167.
[6] A segítség küldését október végén határozta el Bihar megye. Vay Miklós levele Hodossy Miklóshoz. Kolozsvár, 1848. okt. 24. MNL OL H 106. 358/1848.); Bálint Elek közép-szolnoki alispán jelentése. Zilah, 1848. nov. 9. MNL OL H 92 8030/nő.; . Haller Sándor őrnagy levele az Országos honvédelmi Bizottmányhoz. Bánffyhunyad, 1848. nov. 9. MNL OL H 2. 2864/1848.; Haller Sándorra: Bona 2000. 371.
[7] Cserey Ignác alezredes levele Vay Miklóshoz. Bánffyhunyad, 1848. nov. 16. MNL OL H 113. 2249/1848;. Haller Sándor őrnagy levele Vay Miklóshoz. Bánffyhunyad, 1848. nov. 11. MNL OL H 113. 2118/1848.
[8] Tóth Ágoston (1812–1889) honvéd őrnagy, később ezredes.
[9] MNL OL H 2. KPA. 431.
[10] Tartalék.

Helység	**Alakulat**
Csizér	**egy század bihari nemzetőr, egy szakasz lovas**
Bagos[11]	**egy század bihari nemzetőr**
Inó	**egy század bihari nemzetőr**
Zilah	helybeli 4 század nemzetőr, belsőfélbeli[12] 4 század Közép-Szolnok megyei nemzetőr, külsőfélbeli[13] 2 század Közép-Szolnok megyei nemzetőr,
Bréd[14]	egy század külsőfélbeli nemzetőr, 12 zilahi lovas
Vártelek	két század külsőfélbeli nemzetőr
Rétse[15]	**egy század bihari nemzetőr**, 10 zilahi lovas
Hadad	4 század külsőfélbeli nemzetőr a bükkaljai román falvak féken tartására

Czetz János őrnagy, [16] az erdélyi hadsereg ideiglenes parancsnokának november 30-án kelt kimutatása alapján[17] elhelyezésük az alábbi volt:

Helység	**Alakulat**
Csucsa	11. honvédzászlóalj 4 százada, 2 szakasz székely huszár,[18] 4 ágyú
Nagysebes	**1 század bihari nemzetőr**, 1 szakasz székely huszár
Kissebes	2 század 11. honvédzászlóaljból, 1 szakasz székely huszár, 2 ágyú
Feketető	2 század nagyváradi honvéd,[19] 2 század bihari n[emzet]ő[r]., 3 szakasz székely huszár
Zsibó	31. honvédzászlóalj, 4 század nemzetőr, 2 század gyalogos, **1 század lovas debreceni nemzetőr**, 3 század Közép-Szolnok megyei nemzetőr, 5 ágyú
Zilah	4 század helybeli, 4 század külsőbeli nemzetőr, 2 század a 15. (Mátyás) huszárezredből, 2 ágyú
Kraszna	2 század gyalogos bihari honvéd**, 1 század lovas bihari nemzetőr**, krasznai nemzetőr, 2 ágyú

[11] Szilágybagos.
[12] Közép-Szolnok megye belső területei.
[13] Közép-Szolnok megye külső területei.
[14] Beréd.
[15] Récse.
[16] Czetz János (1822–1910) honvéd őrnagy, később vezérőrnagy.
[17] Czetz János őrnagy kimutatása. Kraszna, 1848. nov. 30. MNL OL H 2. 4411/1848.
[18] A 11. (Székely) huszárezredből.
[19] A 27. honvédzászlóaljból.

Helység	Alakulat
Nagybánya	Károlyi Ede[20] serege, szatmári lovas csapat, nagy- és felsőbányai nemzetőrök, szatmárnémeti nemzetőr sereg, Szatmár megyéből 1000 ember, 6 ágyú Károlyi Edével, 8 ágyú[21] Katona Miklóstól[22],
Sülelmed	1000 szatmári nemzetőr, Dobra, Erdőd, bélteki[23] honvéd század, székely nemzetőrök, sváb lovasok
Szilágysomlyó	1 század a 15. (Mátyás) huszárezredből, 2 század helyi nemzetőr
Kraszna	**2 század bihari nemzetőr**, helybeli nemzetőrök, **bihari lovasok**, 4 ágyú
Beréd	1 század nemzetőr, 16 lovas
Vártelek	2 század nemzetőr,
Récse	Szabolcs megyei nemzetőrök, 16 lovas
Varsolc	**bihari nemzetőrök**
Perecsen[24] és Keczel	**bihari lovas nemzetőrök**
Seredeni és Horváthi	**1 század bihari nemzetőr**
Bogdánháza	**1 század bihari nemzetőr**, 1 szakasz lovas
Inó	**1 század bihari nemzetőr**
Bagos	**1 század bihari nemzetőr**
Nagyfalu[25] és Zovány[26]	**1 század bihari nemzetőr**

A fenti táblázatokból láthatjuk, hogy a Bihar megyei nemzetőrök nagyon fontos szerepet játszottak az erdélyi határvonal és a szabadságharc hátországának biztosításában.

1848. december 1-től az erdélyi haderő parancsnokává József Bem[27] vezérőrnagyot nevezte ki az Országos Honvédelmi Bizottmány. Bem újraszervezte az erdélyi haderőt, melyet jelentős mértékben megerősítették anyaországi alakulatokkal.

Bem december 9-én érkezett Csucsára, és erősítésképpen többek között 2 század gyalogos (600 fő) és egy század lovas (120 fő) debreceni nemzetőrt kapott.[28]

A magyar ellentámadás december 18-án indult meg, Bem december 25-én elfoglalta Kolozsvárt.

A mozgalmas napokra a szemtanú Csernátoni Vajda Sámuel[29] így emlékezett: *„22. December Kápolnához közel értek, ott messziről ezek tüzet látva képzelték, hogy a magyar tábor ott van, de ezen tűz a magyar sereg háta megett, jó messzi volt. A magyarok pedig egy háromszög alakú sáncba voltak elrejtve. A császári katonák, mint csak a tűznél képzelve a magyarokat, oda siettek, s*

[20] Károlyi Ede gróf (1821–1879) honvéd őrnagy, a Borsod megyében alakuló tartaléksereg parancsnoka.
[21] Czetz széljegyzetben megjegyezte: *„Ha meg van…"*
[22] Katona Miklós (1813–1886) honvéd őrnagy, majd alezredes.
[23] Krasznabéltek.
[24] Szilágyperecsen.
[25] Szilágynagyfalu.
[26] Szilágyzovány.
[27] József Bem (1794–1850) honvéd vezérőrnagy, majd altábornagy.
[28] A kimutatás alapja: Ludwig Hauk kézirata: Ludwig Hauck: Ludwig Hauck, Memoiren über Bems Feldzug in Siebenbürgen und im Banate, ohne Datum (vor 1850), und ohne Seitenangaben. ÖStA KA NL 86 (B) Nr. 102. (Hermann Róbert szíves közlése).
[29] Csernátoni Vajda Sámuel (1881–1889) honvéd hadnagy.

midőn csaknem a háromszöghöz értek, kezdenek a magyarok keményen tüzelni, ágyúzni, s heves csata után a császári katonaság visszavonul, egynehány halottat és több sebesültet számlálva. A császári katonaság a dési két híd közé vonódott, s plenk[30] láncba. A magyarok pedig előrenyomulva másnap délbe 12 órakor Alőrnél ütöttek tábort, honnan délután 1 órakor keményen kezdettek Dés felé ágyúzni. Az ágyúzás folyt szünetlenül fél kettőig, ekkor a szászok irtózatosan szaladtak Szamosújvár felé, utánuk a gränzjägerek[31], ezek után a svalizsérek[32] és végül a Károly Ferdinándok[33]. A Csür(?)-hegy felé felállított plenk, mely állott a grenicer oláhokból és szász nemzetőrökből, a hegyeken vonultak Désakna felé. Három órakor bejött Désre a magyar tábor. A bihari nemzetőrök kezdettek legelőbb az űzéshez és a Szamosújvár felé menő város végen elfogtak 10-et, kik közül egyik oláh grenicer[34], a többi pedig szélbeli galíciai jäger[35] volt. A császári sereg űzetett folytonoson, a magyar sereg még meg sem állva Désen, vonult keresztül a városon. Állott a sereg Vilhelm[36] és Kossuth huszárokbó,[37] debreceni nemzetőrökből, volt 9 ágyújuk, önkénytesekből és Alexander[38] gyalog katonákból."[39]

A csucsai harcokban részt vevő magyar csapatok Riczkó Ignácz ezredes parancsnoksága alatt érkeztek Kolozsvárra. Közéjük tartozott 3000 bihari gyalogos nemzetőr is, ezek egy része megszállta Csucsát, Bánffyhunyadot és Gyalut.[40]

1849. január elején Bem Bukovinába űzte Karl Urban alezredes erőit, majd január 13-án bevonult Marosvásárhelyre, helyreállítva ezzel a közlekedést a Székelyfölddel.

Ebben az időszakban Csucsa és Kolozsvár közötti közlekedési útvonal biztosításával Beöthy Ödön erdélyi, teljhatalmú országos biztos és Bihar megyei főispán a Dobozy István[41] nemzetőr őrnagy vezette bihari nemzetőr zászlóaljat bízta meg.[42] Dobozy 1849. január 5-én két század gyalogos és 40 lovas bihari nemzetőrrel szállt ki Bükén és Bocs falvakba, amelynek román lakossága a fegyvereit és a rablott javakat elrejtette. Dobozy szigorú motozást tartott, így az 1848 novemberében feldúlt kalotaszentkirályi és zentelkei magyar lakosok eltulajdonított értékei és a román lakosok fegyverei kerültek elő.[43]

Beöthy az 1849. január 2-án kelt, az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz írt hivatalos jelentésében erősen kritizálta Bemnek a hadsereg ellátására vonatkozó rendeletét. Szerinte a kiszabott kvóta nagyvonalú, ugyanakkor igazságtalan a Csucsától Tordáig szolgálatot ellátó bihari nemzetőrökkel szemben, mivel az utóbbiak a rendelet áldásaiban nem részesültek.[44] Emellett az őrszolgálatra rendelt bihari nemzetőrök már január közepétől panaszkodtak Ugron István Torda megyei és aranyosszéki kormánybiztosnál a lőkupak és lőpor hiányára.[45]

30 Csatárlánc.
31 Bukovinai kordonzászlóalj.
32 3. (Ferdinánd Miksa) könnyűlovas ezred.
33 51. (Károly Ferdinánd) sorgyalogezred.
34 Határőr.
35 Pontosabban bukovinai határvadász.
36 10. (Vilmos) huszárezred.
37 15. (Mátyás) huszárezred.
38 2. (Sándor) sorgyalogezred.
39 Csernátoni 2012. 105.
40 Tóth Ágoston naplója. MTA Kt. Történelem. Ívrét 300. 2. 3. (Hermann Róbert szíves közlése).
41 Dobozy István (1800–1875) nemzetőr őrnagy, majd alezredes, Marosszék és Marosvásárhely kormánybiztosa.
42 Dobozy István levele Beöthy Ödönhöz. Kolozsvár, 1849. jan. 1. MTA Kt. Csány-lt. 3545/1849.
43 Egyed 2010. 305–307.
44 Beöthy jelentései Kossuth Lajoshoz: MNL OL H 2. 224/1849. és 225/1849. Kolozsvár, 1849. jan. 2.
45 Ugron István levele Beöthy Ödönhöz. Torda, 1849. jan. 17. MTA Kt. Csány-lt. 3646/1849.

1849. január 15-ig még az alábbi erősítések érkeztek Bihar megyéből:[46]

a) Gyalogság:

Alakulat	Parancsnok	Századok száma	Létszám	Fegyver
Bihari nemzetőrség	-	11	3600	3600 lándzsa

b) Lovasság:

Bihari önkéntes nemzetőr	Koszta Márton[47] százados	1	150 fő, 150 ló	300 pisztoly, 150 szablya

c) Tüzérség:

Alakulat	Parancsnok	Létszám	Löveg	Ló
nagyváradi lovasüteg	-	-	6 hatfontos löveg	-
nagyváradi nemzetőr lövegek	Spinak tűzmester	16	2 hatfontos ágyú	25
debreceni nemzetőr lövegek	Papp tűzmester	23	3 hatfontos ágyú	30

Bem tábornok az 1849. június 9-én, Besztercén kiadott rendeletében a Bihar megyei nemzetőrséget az alábbiak szerint helyezte el:

Marzsó Imre alezredes,[48] aki 3 zászlóalj bihari nemzetőrrel és a bihari nemzetőr lovassággal, valamint négy ágyúval az alábbi helyeket tartja: Feketető, Gyalu, Bánffyhunyad, Kolozsvár (székhely), Torda, Válaszút, Berend, Magyaregres. Feladata cirkálás, rendfenntartás és a katonai szállítmányok védelme.[49]

A debreceni nemzetőrség a báró Bánffy János[50] alezredes irányítása alatt álló dési katonai parancsnokság alárendeltségébe került az alábbiak szerint:[51]

Alakulat	Állomány	Állomáshelyek
Debreceni gyalogos nemzetőrség	600 fő	Dés, Szamosújvár, Bethlen
Debreceni lovas nemzetőrség	120 fő	Dés, Szamosújvár, Bethlen

Bem utasítása Bánffy számára az alábbi volt: Bánffy, aki a lovas és gyalogos debreceni nemzetőrökkel és 3 ágyúval rendelkezik az alábbi helyeket tartja: Berkesz, Kisnyíres, Galgó, Dés (székhely), Szamosújvár és Bethlen. Feladata a közlekedés biztosítása Nagybánya felé és a katonai szállítmányok védelme.[52]

[46] Az összeállítás alapja: Szíjártó Antal főhadnagy létszámkimutatása. Marosvásárhely, 1848. jan. 14. MNL OL H 2. 718/1849.
[47] Koszta Márton (1823–1857) nemzetőr százados, később honvéd főhadnagy.
[48] Marzsó Imre (1795-1863) nemzetőr, majd honvéd alezredes.
[49] MNL OL H 2. 665/1849. és 701/1849.
[50] Bánffy János (1817–1852) honvéd alezredes, majd ezredes.
[51] Tóth Ágoston naplója. MNL OL H 2. 1849:701.; MTA Kt. Történelem. Ívrét 300. 2. 3.
[52] MNL OL H 2. 665/1849. és 701/1849.

Az erdélyi hadsereg alárendeltségében volt egy 2 századból álló, 444 fős debreceni önkéntes gyalogos nemzetőr alakulat is, akiknek a fegyverzete kovás puskákból állt, parancsnokuk Csapó János őrnagy volt. A debreceni önkéntes nemzetőri lovas század 224 fős volt, 224 szablyával és ugyanannyi pár pisztollyal rendelkeztek.[53]

Bem január 16-án tovább indult és 17-én, a gálfalva-szőkefalvi ütközetben jelentős győzelmet aratott Puchner erői felet. A következő nap megszállta Medgyest, majd magához rendelte Czetz dandárját, és Nagyszeben ellen indult. Ide 21-én érkezett, azonban Czetz alakulatai nem érkeztek még meg, a város falait pedig 18 és 24 fontos lövegek védték. Puchner túlerőben volt, ráadásul Bemnek elfogyott a lőszere, így kénytelen volt elrendelni a visszavonulást Nagycsűr felé.

Az 1849. január 21-i nagyszebeni kudarc a magyar fél számára taktikai vereség volt, ugyanakkor az elszenvedett veszteség súlyos: 5 löveg és 300–400 halott. Puchner egyelőre nem üldözte a visszavonuló magyar erőket, erősítést várt, ezek megérkezése után 24-én támadást indított Bem szelindeki állása ellen, aki azt elsősorban a tüzérségére támaszkodva verte vissza. 31-én Bem Vízaknára vonult vissza, mivel ismételten Nagyszeben ellen akart vonulni. Ezzel egy időben egy dandárt Kemény Farkas alezredes parancsnoksága alatt Dévára indított, hogy egyesüljön a Bánságból várt magyar erősítéssel.

Január 31-én átlépték a határt a cári csapatok, február 4-én már Nagyszebenben és Brassóban voltak. Összlétszámuk 7000 fő volt, 14 löveggel rendelkeztek, így Puchner újabb erőket tudott bevetni Bem ellenében. A császári-királyi főhadparancsnok február 4-én indított támadást Vízaknánál, melyet Bem először visszavert, majd ellentámadást indított, amely a magyar fél vereségével és nagy veszteségével végződött. A fejvesztett menekülés közben Bem poggyásza és tüzérsége feltorlódott, az eredmény 15 löveg és a teljes felszerelés elvesztése lett. Az emberveszteség újabb 500 fő volt, így a magyar haderő 1500 főre olvadt le.[54]

Ezzel egyidőben az Észak-Erdélyben állomásozó bihari nemzetőrök azonban folyamatosan követelték a felváltásukat, január végére mintegy fél század közülük hazaszökött. A bihari nemzetőrökről Tóth Ágoston alezredes, Kolozsvár katonai parancsnoka így nyilatkozott: *„A nemzetőrökbe bízni nem lehet, ők rabolnak és rendes katona előtt megfutamodnak."*[55] Tóth a hírszerzői jelentések alapján arra számított, hogy a Bukovinába űzött Urban újabb betörése várható, ezért továbbra is szorgalmazta a debreceni nemzetőrök elvezénylését. Csány László teljhatalmú országos biztos közölte, hogy Bihar megye 2000 önkéntest ajánlott, ők fogják felváltani a debrecenieket, addig azonban az utóbbiaknak maradniuk kell, ha szükséges lépjen fel keményebb eszközökkel a parancsmegtagadókkal szemben.[56]

Ugyanakkor a bihari lovasnemzetőrség a 1849. február 9-én vívott piski ütközetben keményen megállta a helyét. Dercsényi László a 15. (Mátyás) huszárezred kapitánya erről így emlékezett: *„Reggel felkeltünk, kapitányunk Horváth Miklós, főhadnagy Jósika Géza bementek reggelizni. Alig, hogy már jelentette a cirkáló csapat, hogy az ellenség tömegekben közeledik. Századunk és a bihari ½ század nemzetőrség keresztülmentünk a hídon és ott felállottunk az út kanyarodása irányában. A bihariak elmentek csatározni a könnyűlovasokkal, szólt a pisztoly, azonban a könnyűlovasok többen voltak és úgy látszott, túl akarják szárnyalni a mieinket. Én küldettem ki*

[53] MNL OL H 2. 718/1849.
[54] Hermann 2001. 213–215.
[55] Tóth Ágoston alezredes levele Kossuth Lajoshoz. Kolozsvár, 1849. jan. 29. Közli: Hermann – Németh – Süli 2015. 228–229.
[56] Süli 2012. 937.

segítségül és embereinket csakhamar széjjel küldöttem, kik is pisztolyaikból lövödöztek, de mindhiába. Ezen mulatság alatt balról, egy erdő irányába és jobbról a pádi úton lappangva húzódott egy-egy csapat cs[ászári] lovasság, de tartózkodva jöttek felénk. Én látván, hogy itt céljok a császáriaknak bennünket foglalkoztatni és bekeríteni, visszaparancsoltam a láncot, ami meg is történt. Még csapatomhoz se értem, már ágyúgolyó is repült felénk, mire az összes lovasság a hídon túlra parancsoltatott és a hídnak egy része felszedetett. A bihari nemzetőrök közöl egy szürke lovas nagy bátorságot tanúsított, nem akarván visszamenni, úgyhogy szinte el is fogták a császáriak."[57]

Tóth Ágoston fentebb már jelzett félelme végül beigazolódott. 1849. február 6-án, a Bem tábornok által Bukovinába kiszorított Karl Urban alezredes Marosénynél meglepetésszerű támadást indított a Borgó völgyében állomásozó magyar csapatok ellen. Rövid összecsapás után sikerült elfognia a magyar parancsnokot, Koffler Bódog őrnagyot, és számos hadifoglyot ejtett. A sikeren felbuzdulva az osztrák csapatok újabb sikeres offenzívát indítottak február 11-én, a Riczkó Károly Ignác ezredes vezette magyar csapatok 17-én Királynémetinél súlyos vereséget szenvedtek.

A Királynémetinél elszenvedett vereség mind a régióban állomásozó magyar katonaság, mind a magyar lakosság körében teljes pánikot idézett elő. A dési helyőrség parancsnokság állományába tartozó debreceni nemzetőrök felmondták az engedelmességet. Korábban Riczkó utasította Jeney Dániel őrnagyot, dési parancsnokot, hogy alakulataival vonuljon Bethlenbe, ezt azonban a debreceni alakulat tisztjei megtagadták. Jeney a nemzetőrök élelmezését megszüntette, és sürgős intézkedést kért, kijelentve, hogy Déset nem tudja tovább tartani. Jeney február 19-én kérte Tóth Ágoston alezredestől, hogy a Désen és Szamosújváron lévő köz- és megyei pénztárakat menekítse biztos helyre. A későbbiek folyamán Jeneyt Dés kiürítéséért Csány megfedésben részesítette.[58] Kovács Samu szemtanú a pánikszerű hangulatról így emlékezett: *„…Naszód vidékén a reactió újra felbátorodott, s Király-Némethibe Riczkó csapatát hátba megkerülve, éjjel reá csapott. A meglepett őrség a zavarában lóra pattant, huszárok éles kardjai fogadták a nem várt vendégeket, s az üldözés közepette maga Riczkó is jobb karja átlövésével sebet kapott, s vele együtt az egész őrség – közülök többen véresen – rohamosan Deésre menekültek. E leverő eseményre és látványra a megrémült deésiek nyakra-főre menekültek: Kolozsvár felé az ország útja el volt lepve, itt egy csapat gyalog menekülőkkel, ott egy pár gyenge lovakkal vontatott szekér volt túlterhelve ember és podgyásszal."*[59]

Tóth február 19-én érkezett meg Szamosújvárra. Útközben keserűen tapasztalta, hogy a Kolozsvárra vezető út tele volt menekülő katonákkal. Az utóbbiakat Tóth megállíttatta, és visszafordította őket kiindulási helyeikre. Az ellenszegülő debreceni nemzetőrök egy részét lefegyvereztette, amelyért azok tisztjei feljelentették őt Kossuthnál. Tóth fájlalta, hogy a menekülők között volt a lengyel légió egy része is, amely eddig derekasan helytállt. A Kolozsvárra menekült nemzetőr tisztek közül legfőképpen kettőt tartott a vétkesnek: Szem[60] és Marzsó[61] nevűeket, akik Tóth szerint hazugságokkal mentegették magukat. Bár Tóth visszaparancsolta őket a szolgálati helyükre, ők az engedelmességet megtagadták, ezért kérte Csánytól a szigorú megbüntetésüket. Csány a Kolozsvárra bevonult engedetlen debreceni nemzetőröket Tóthoz hasonlóan lefegyvereztette és hazabocsátotta. Tóth

[57] Süli 2022. 935–936.

[58] Jeney Dániel őrnagy jelentése. Dés, 1849. febr. 18. MTA Kt. Csány-lt. 711.; Jeney Dániel őrnagy levele Tóth Ágoston alezredeshez. Dés, 1849. febr. 19. MTA Kt. Csány-lt. 233.; Csány László levele Tóth Ágoston alezredeshez. Kolozsvár, 1849. febr. 19. Csány iratok 1998. II. 189.; Irmédi-Molnár 1938. 100.

[59] Kovács 1887. 149–150.; A désiek hangulatáról: Kádár 1890. 171.

[60] Talán Szem Adolf szatmári nemzetőrhadnagyról van szó. Bona 2008–2009. II. 402.

[61] Talán Marzsó Lajos bihari nemzetőrfőhadnagyról van szó. Bona 2008–2009. II. 72.

a városban lévő, Riczkó megvert seregéhez tartozó katonaságot (980 fő, két löveg) újjászervezte. Ezek között azonban kevés volt a begyakorlott reguláris alakulat, a többségük vadászcsapat, vagy mozgósított nemzetőr egység volt. Ráadásul az utóbbiak állandóan elégedetlenkedtek, haza akartak térni és nem sok hajlandóságot mutattak az ellenséggel való harchoz. Tóth Csánytól az alábbi felhatalmazást kapta: *„A törzstisztek a vezérlet felett civódnak Szamosújvárban. Ez most megszűnt, Ön a vezér, s őket engedelmesség illeti a legszorosabb felelet terhe alatt. Legyen Ön szigorú, demoralizált sereget, ha másképpen nem, golyókkal kell helyrehozni.”*[62] A debreceni nemzetőrséget rövidesen hazavezényelték.

Összegzés

Bihar megye és a kebelében lévő törvényhatóságok (Debrecen, Nagyvárad) nemzetőrei 1848 őszétől tevékenyen vettek részt a délvidéki, partiumi és erdélyi harcokban. Elsődleges feladatuk a visszafoglalt területek biztosítása, a katonai szállítmányok kísérése és a futárszolgálat volt. A problémák ellenére a bihari nemzetőrök szolgálata nehéz volt, hiszen lakóhelyüktől távol, ellenséges területeken állomásoztak. A román felkelők ellenében többnyire eredményesen harcoltak, a reguláris alakulatokkal szemben már kevésbé. Nem szabad azonban arról megfeledkeznünk, hogy a nemzetőrség rendfenntartó erő volt, így a rendes hadviselésre mind a fegyverzetük és felszerelésük, mind a kiképzettségük miatt nem voltak alkalmasak. A bihari nemzetőrség zöme Erdély felszabadítása után (1849. március 21.) hazatért.

[62] Csány László levele Tóth Ágoston alezredeshez. Kolozsvár, 1849. febr. 19. Csány iratok 1998. II. 189.; Kádár 1890. 172–173.

Attila Süli

The Role of the Bihar County National Guards in the Transylvanian War of Independence (1848–49)

The national guards established in Hungary, including in Bihar County, Nagyvárad, and Debrecen, were local law enforcement forces. However, the difficult situation of the country required the mobilization of the national guards and their deployment to various battlefields (Southern Hungary, Transylvania, Zaránd County). This study presents the operations of the national guards of the aforementioned authorities in Transylvania.

Források

ÖStA Österreichisches Staatsarchiv

KA Kriegsarchiv

NL Militärische Nachlässe

86 (B) Haynau von, Julius Freiherr

MNL Magyar Nemzeti Levéltár

OL Országos Levéltára

H 2	Az 1848/1849-i minisztériumi levéltár. Országos Honvédelmi Bizottmány, Kormányzó-elnökség. Általános iratok.
H 2. KPA	Az 1848/1849-i minisztériumi levéltár. Országos Honvédelmi Bizottmány, Kormányzó-elnökség. Kossuth-Polizei-Akten (külön sorozat).
H 92.	Az 1848/1849-i minisztériumi levéltár. Országos Nemzetőrségi Haditanács. Közösen kezelt általános iratok.
H 106.	Az 1848/1849-i minisztériumi levéltár. Hodossy Miklós kormánybiztosi iratai.
H 113.	Az 1848/1849-i minisztériumi levéltár. Vay Miklós kormánybiztosi iratai.

MTA Magyar Tudományos Akadémia

Kt. Kézirattár

Csány-lt.	Csány László levéltára. Másolatok. Az aradi Csány-levéltár, pontosabban az 1849. évi országos biztosság január–június közötti iratairól készült másolatok. Ms 4925.
Tóth Ágoston naplója	Tóth Ágoston naplója. Történelem 2r. 300/2.9.

Nyomtatott források

1847/8-ik évi országgyűlési törvénycikkek.

1847/8-ik évi országgyűlési törvényczikkek. Pest, 1848.

Forráskiadványok

Csány-iratok 1998.	Csány László kormánybiztosi iratai. 1848–1849. S. a. r. Hermann Róbert. I–II. Zalaegerszeg, 1998. (Zalai Gyűjtemény 44.)
Csernátoni 2012.	Demeter Lajos – Süli Attila: Csernátoni Vajda Sámuel visszaemlékezése. Erdélyi Múzeum, 74. (2012) 2. sz. 90–113.
Kovács 1887.	Kovács Samu: Visszaemlékezések. 1830–1850. Dés, 1887.

Szakirodalom

Bona 2000.	Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek az 1848–49. évi szabadságharcban. Bp., 2000.
Bona 2008–2009.	Bona Gábor: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. Bp., 2008–2009.
Egyed 2010.	Egyed Ákos: Erdély 1848–1849. Csíkszereda, 2010.
Hegyesi 1885.	Hegyesi Márton: Bihar vármegye 1848-49-ben. Nagyvárad, 1885.
Hermann 2001.	Hermann Róbert: 1848–1849. A szabadságharc hadtörténete. Bp, 2001.
Hermann – Németh – Süli 2015.	Iratok Tóth Ágoston 1848–1849. évi működésének történetéhez. In: Tóth Ágoston honvéd ezredes, a katona és a térképész. 1812–1889. Szerk.: Hermann Róbert – Tóth László. Bp., 2015. 191–301.
Heydte 1863.	August Heydte: Der Winter-Feldzug des Revolutionskrieges in den Jahren 1848 und 1849. Leipzig, 1863. (2. kiadás)
Irmédi-Molnár 1938.	Irmédi-Molnár László: Felsőszopori Tóth Ágoston honvédezredes, a XIX. Századbeli magyar térképezés úttörőjének élete és működése. A Térképészeti Közlöny 8. számú különfüzete. Bp., 1938.
Kádár 1890.	Kádár József: Belső-Szolnok és Doboka vármegye története. 1848–49. Dés, 1890.
Süli 2011.	Süli Attila: A nemzetőrség, a honvédség és a Kossuth-szabadcsapat szervezése Erdélyben 1848-ban. Sepsiszentgyörgy, 2011.

Süli 2012. Süli Attila: Tóth Ágoston ezredes tevékenysége Erdélyben 1848–49-ben. Hadtörténelmi Közlemények, 125. (2012) 4. sz. 929–958.

Süli 2022. Süli Attila: Dercsényi László huszárkapitány visszaemlékezése. Hadtörténelmi Közlemények, 135. (2022) 4. sz. 897–950.

Urbán 1973. Urbán Aladár: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Bp., 1973.

Héjja Julianna Erika

Mozaikok a Békés vármegyei csendbiztosok 1860–1880-as évekbeli történetéről[1]

A vármegyéknek legkésőbb a napóleoni háborúk idejére szembe kellett nézniük a rohamosan romló közbiztonság következményeivel és az Alföldre jellemző „betyárvilág" vadhajtásaival. A bűnözés nagymértékű elharapódzását az adóterhek megnövekedése, a szigorú katonaállítási kötelezettség és az 1790-es évek elejének nagy éhínségei idézték elő.[2]

A közrendet biztosító pandúrintézmény nem volt egységesen szervezett országos őrtest, hanem ahány vármegye, annyiféle alakulat működött, sokszor igen eltérő fizetség és díjazás mellett. A pandúrsággal – mint vármegyei közbiztonsági testülettel – egyes vidékeken már a 17. században lehetett találkozni, de a nemesi közgyűlések többségében a 18. század folyamán rendelkeztek felállításáról. Arad vármegyében már 1741-ben említés történt a főcsendbiztos és négy járási csendbiztos alkotta csendbiztossági intézményről. Csanádban nem megyei rendszerben, hanem 1755-től községi fenntartásban antesignanusok adtak közbiztonsági őrséget. Komárom megyében a gyalogos és lovas pandúrok feletti parancsnoki teendőket az alispánnak alárendelt várnagy gyakorolta. Moson csak rendkívül későn, 1844-ben kapott engedélyt pandúrőrség felállítására, addig a közrendet a szolgabírák, községi elöljárók, uradalmak, esetleg a megye területén elszállásolt katonaság irányításával garantálhatták.[3]

Békés vármegyében a közbátorság biztosítása a 18. században a megye hódoltság utáni újjászervezési sajátosságai miatt is speciális módon történt. Mivel a vármegye területének kétharmadát évtizedeken át ugyanaz a família – báró Harruckern János György, majd fia, Ferenc – birtokolta földesúrként, mint akikből a főispánok is kikerültek, a rendvédelem hosszú ideig vármegyei és uradalmi közös fenntartásban működött. A vármegye saját fizetséggel ellátott katonáiról az 1720-as évektől vannak adatok, létszámuk a kezdeti három főről fokozatosan emelkedett, 1739-ben már egy őrmester irányítása alatt 14-en szolgáltak. Ekkoriban a gyulai uradalom mintegy 40 katonát és tömlöchajdút foglalkoztatott, sőt, az önálló vármegyei börtön felépítéséig a megyei törvényszéken elítélt rabokat is az uradalom várban lévő tömlöcébe zárták el, oly módon, hogy a két megyei tömlöchajdú az uradalmi tömlöctartó parancsnoksága alá tartozott. Az uradalom és a vármegye a 18. század végéig közösen alkalmazta a kínzásokat végző és halálos ítéleteket végrehajtó hóhért is.[4]

A tolvajságok, bűnesetek megsokasodását látva, 1794-ben a Békés vármegyei nemesi közgyűlés a személy- és vagyonbiztonság megfelelőbb garantálására a megye két járásába egy-egy új csendbiztosi posztot létesített, az első főispán általi kinevezésekre 1795-ben került sor. A csendbiztosokat feljogosították a megyei közgyűléseken való megjelenésre,

[1] A XIII. Bihari Diéta O'sváth Pál és kora című konferenciáján (Berettyóújfalu, 2023. dec. 4.) elhangzott előadás szerkesztett változata.
[2] Csapó 2007. 8–10.
[3] Tisza 1925. 117–147.
[4] Héjja 2009. 72–74., 80., 84.

1840-től kötelező jelleggel részt kellett venniük a vármegyei büntető törvényszéken, feltéve, ha távollétük nem veszélyeztette járásuk közbiztonságát. A bűnüldözést megyei szinten maga az alispán irányította, és a szolgabírák útján ellenőrizte a két csendbiztos és alárendelt katonáik munkáját. Ennek érdekében a csendőröknek lovaikkal, teljes felszerelésben évente szemlére kellett megjelenniük a megyeszékhelyen, Gyulán.

A csendbiztosok munkába állításával javult ugyan a közbiztonság Békés vármegyében, de a bűnözés továbbra is aggasztó méreteket öltött. 1822-től nádori felhatalmazással időről időre kihirdették a statáriumot, illetve alkalmanként a csabai és békési járás csendbiztosai egyesült erővel nyomoztak az elkövetők után, sőt, 1832-ben Békés, Csanád és Csongrád vármegyék rendfenntartó erői egy úgynevezett közös generalis persecutiót tartottak a puszták átfésülésére.[5]

A szabadságharc bukását követően az osztrák császári királyi csendőrség megszervezésével zsandáros, policájos idők köszöntöttek az országra. Az addig megyei keretek között működő csendbiztosokat és pandúrokat a helyi tapasztalatok átvétele érdekében először a csendőr szárnyparancsnokságok alá rendelték, majd kétes minőségük és az állandó hatásköri összeütközések miatt az intézményt 1851 szeptemberében feloszlatták. Tíz év múlva, az elnyomó hatalom eszközének és szimbólumának is tekintett csendőrség felszámolását követően a megyék jelentős részében 1861–1867-ben állították vissza a csendbiztosi rendszert, amely még néhány éven át, 1883. január 1-jével történt végleges megszüntetéséig működhetett.[6]

A Békés vármegyei csendbiztosok katonáikkal mindvégig sokrétű feladatot láttak el a hosszú 19. század során: gyakran megfordultak a pusztákon, a vásárokat is felkeresték, útlevél nélkül kóborló személyeket, koldusokat, vándorló mesterlegényeket, katonaszökevényeket, szökött rabokat kerítettek kézre, a gyújtogatókra, pásztorokra különös figyelemmel voltak. Az utazók számára biztonságot, védelmet nyújtottak. Telente a kedvezőtlen időjárás, a nagy hó akadályozta a puszták megközelítését, ilyenkor fokozottan az országutakon járőröztek. A biztosok gondot viseltek a pusztára hajtott állatállomány egészségi állapotára is, ha betegségre, marhavészre utaló jelet tapasztaltak, beszámoltak felőle. 1831-ben a kolerajárvány idején a kordonállítás körül is feladatot kaptak. Ellenőrizték a kocsmákat, megvizsgálták az ott használt mértékegységeket.[7] A modernizálódó társadalom kibővítette ugyan feladataikat és változtatott munkafeltételeiken, de a közrend biztosítása a 18–19. században jellemzően változatlan kihívások elé állította a csendbiztosokat. A vasút elterjedésével új bűnelkövetők jelentek ugyan meg a közlekedést veszélyeztető sínrongálók, vonatrablók személyében, de a vonatnak köszönhetően már a csendbiztosok sem csak lóháton eredhettek a bűnözők nyomába, a távíró segítségével pedig gyorsabbá vált a rendvédelmi szervek közötti kommunikáció.[8]

A csendbiztosi posztra jelentkezők közül előnyt élveztek a katonaviselt, nyelveket beszélő, Békés megyében érdemeket szerzett családból származó, fiatal, erős, jó testfelépítésű jelöltek.[9] Az 1848 előtt szolgáló csendbiztosok közül Dobsa Sándor, Kunos István, Nyéky János halálukig viselték posztjukat, egyesek tisztviselővé léphettek elő (mint Kazay Mihály, Virágos Sándor), vagy birtokaik irányítására gazdálkodni vonultak vissza, többek

[5] Héjja 2009. 69–71.
[6] Deák 2015.; Csapó 2007. 10–12.
[7] Héjja 2009. 71.
[8] O'sváth 2010. 287.
[9] Héjja 2009. 69–71.

pályafutása viszont sikkasztás, hivatali hatalommal való visszaélés miatt méltatlan véget ért. Utóbbiak közé tartozott az egyik, kegyetlenkedéssel és megvesztegetéssel többször megvádolt csabai járási csendbiztos, Andrásy Ignác is, akinek emlékét Szűcs Sándor még 80–100 év távlatából, a 20. század első felében adatolhatta, sajnos nem a jó oldaláról. Paraszti visszaemlékezők szerint Orosháza környékén a legrosszabb kívánságnak számított, ha valakinek azt mondták: „Náci rugdostassa veled a csillagot". Andrásy Ignác vallatási módszerét ugyanis „Náci csillagának" nevezték, ami abból állt, hogy a deresre szíjazott meztelen rab lábujjai közé szurkozott vásznat csavart, amit meggyújtott, majd utasította pandúrját, hogy mindezen felül ütlegelje is a betyárt.[10] Andrásynak az 1860-as években újjászerveződő megyei csendbiztosi szervezetben már nem jutott hely, 1848-ban még nemzetőrnek állt, majd uradalmi gazdatiszt, tekintélyes földhaszonbérlő lett. 1882-ben a Békés vármegyei kórház gondnokaként fejezte be életét.[11]

Akárcsak Andrásynak, úgy az 1860-as évektől kinevezett Békés vármegyei csendbiztosoknak is meghatározó életélménye volt a forradalom és szabadságharc fegyveres szolgálata. Omaszta Ferdinánd (1823–1883) orosházi járási csendbiztos mérnöki tanulmányai befejezése után, 25 évesen, 1848 októberében állt be a Károlyi huszárezredhez. Részt vett több ütközetben, Világos után besorozták a császári 49. gyalogezredbe, ahonnan 1859-ben őrmesterként szerelt le. 1860-ban Békés vármegyei úti és vízi biztosnak választották meg, csendbiztosi kinevezést 1866-ban kapott.[12] O'sváth Pál több rendvédelmi tárgyú írásában ugyancsak kiemelte, hogy az 1848/1849-es honvédtisztek közül országszerte milyen sokan szolgáltak a megyei csendbiztosi pályán. Gyakran idézte személyes példáját is. Ő maga 1859-ben kapott felkérést a Bihar vármegyében már korábban visszaállított pandúrság irányítására. Saját bevallása szerint nemcsak hivatástudatból fogadta el a polgárőrség parancsnoki posztját, hanem azért is, mert úgy érezte, ezen a pályán a haza „belelleneivel" szemben megint honvéd lehetett.[13]

A Békés vármegyét az 1860–1870-es években szolgáló csendbiztosok között rendkívül nagy volt a fluktuáció, gyakorinak számított a lemondás vagy akár a felmentés miatti személycsere, halálukig mindössze ketten maradtak állásban. A csendbiztosi intézmény megszűnésekor, 1882-ben a megye hét járásában szolgálatban állók közül ketten választottak rendvédelmi pályát, Kálló Antal máramarosszigeti csendőrfőhadnagy, báró Drechsel Alajos (1840–1896) városi rendőrkapitány, majd községi rendőrbiztos lett. Hárman közigazgatási területen keresték boldogulásukat: Bakay Sándor (1848–1906) mint szarvasi városi jegyző, Vitályos Béla (1849–1896) községi adóvégrehajtóként, illetve Foltényi Imre (1825–1887) mint bánsági állatvizsgáló biztos. Ketten 1882 után is Békés vármegyétől húztak fizetést: Vertán Józsefet (1835–1903) még tíz éven át, haláláig békési járási útbiztosként foglalkoztatták, a változások idején 54 éves Sztraka György (1828–1906) pedig a csabai járás főszolgabírájává lépett elő, és innen vonult nyugállományba 1903-ban.

Sztraka György személye kikerülhetetlen, ha a közbiztonságtörténet szempontjából vizsgáljuk Békés vármegye múltját, sőt, ezen a szakterületen országos szinten is számításba vették véleményét. Sztraka 1828-ban Békéscsabán, evangélikus tanítócsaládba született. Pomológusként és zoológusként országos hírnevet szerzett apja, Sztraka Károly

[10] Szűcs 1969. 90–91.
[11] Héjja 2009. 208–209.
[12] Bona 2009. 353–354.
[13] O'sváth 2010. 65., 165–166.

közgazdasági téren korát meghaladó eszméket hirdetett, erőfeszítéseit koronás ezüst érdemkereszttel ismerték el. Fiát gondosan taníttatta, Sztraka György ennek megfelelően az elemit szülővárosában, a gimnáziumot Szarvason végezte, jogi tanulmányait az eperjesi kollégiumban folytatta. Az 58. zászlóalj önkénteseként részt vett a szabadságharcban, főhadnagyi rangig jutott. A bukás után, a neoabszolutizmus idején a passzivitás mellett döntött, és 1860-ig birtokain gazdálkodott, majd megkapta első csendbiztosi kinevezését a szarvasi járásba, ahol rövid ideig, 1862-ig maradt állásban. 1862 és 1867 között bérleményein ismét a gazdálkodást választotta, mígnem az alkotmányos idők beköszöntével, 1867-től megszakítás nélkül Békés vármegyét szolgálta 1903. évi nyugdíjazásáig. 1867-től 1881-ig csabai járási csendbiztos volt, ezzel egyidejűleg, 1877-től az akkor újonnan létesített vármegyei főcsendbiztosi poszt első és egyetlen viselője lett.[14] Békés vármegye törvényhatósága 1877-ben a rendvédelem újjászervezését a közbiztonsági személyzet létszámcsökkentésével kapcsolta egybe. A takarékosság elvét követve, a személy- és vagyonbiztonság veszélyeztetése nélkül elégségesnek találták az addigi 24 gyalogos és 24 lovas csendlegény helyett 30 lovas csendőr alkalmazását, mert a főcsendbiztosi állás rendszeresítésétől a közrendészet körébe tartozó ügyek egyöntetűbb és éppen ezért nemcsak gyorsabb, de kevesebb segédkezéssel is járó ellátását remélték. A főcsendbiztos közvetlen irányítása alá – a hetedik, új gyomai járás megszervezésével egyidejűleg – 1877-től hét járási csendbiztos tartozott. A csendlegénység két fegyverneme helyett a megye talajviszonyaira tekintettel csak a lovasságot tartották meg. Bár a törvényhatósági bizottság mérlegelte a gyalogrendőrség mellett felhozott indokokat is (a gyalogos rendőr a zárt és kerített helyeket inkább megközelíthette, egymaga ellátása kevesebb időt és utánjárást igényelt, mint a lovasé), de arra jutottak, hogy ezek a szempontok kevéssé érvényesülnek Békés megye síkvidékén, ahol a megkerülések, bujkálások helyett inkább a gyors közbelépés szükséges.[15] Jó irányba mutatott a községi rendőrség szervezése (1871. évi XVIII. tc. 22. §) is, amely jelentékeny mértékben csökkentette a megyei rendőrség teendőit.[16]

Sztraka Györgyöt, a bűnüldözés terén megmutatkozó tehetségét látva, 1870-ben külön kormányfelhatalmazással gróf Ráday Gedeon mellett a szegedi kormánybiztosságnál az egész Alföldre kiterjedőleg a bűnügyek felderítésével bízták meg. A betyárok fosztogatásainak kitett alföldi közbiztonság helyreállítása körül végzett szolgálata elismeréséül 1872-ben koronás arany érdemkereszttel tüntették ki. Pályája delelőjén, 1904-ben a közszolgálat terén szerzett érdemeiért a Ferenc József-rend lovagkeresztjét is átvehette.[17]

Sztraka György nevét jól ismerték csendbiztos körökben mindenfelé. Az 1869 nyarán indított, újszerű rendészeti kérdésekkel foglalkozó Közbiztonság című szaklapnak kezdettől fogva nemcsak lelkes olvasója, hanem szakmai vitákba aktívan bekapcsolódó cikkírói közé is tartozott.[18] Vitára, építő jellegű együtt gondolkodásra nagy szükség volt. A

[14] MNL BéVL IV.401.a. 22/1904.; MNL BéVL IV.401.b. 1679/1903.; MNL BéVL IV.425. 29. tétel.
[15] MNL BéVL IV.402.a. 335/1877., 341–343/1877., 346/1877., 366/1877., 185/1878.
[16] MNL BéVL V.334.b. 114/1879.; MNL BéVL IV.423. II. 64.
[17] MNL BéVL IV.401.a. 22/1904; MNL BéVL IV.401.b. 1679/1903.; MNL BéVL IV.425. 29. tétel.
[18] A Közbiztonság szerkesztőjéhez Békéscsabáról 1869. aug. 17-én keltezett levelében Sztraka üdvözölte a szakközlöny első számát, és közölte azt is, hogy ő egy ilyen jellegű lap megjelentetését már Ráday Gedeonnál szorgalmazta. 1869. szept. 5-i nyílt levelében a csendbiztosok szakmai kérdések iránti érdektelensége miatt panaszkodott, egyúttal előfizetésre, illetve előfizetők toborzására buzdított. Régóta szolgálatban álló kartársait tapasztalataik megosztására, publikálásra ösztönözte. Sztraka György főként nevezetesebb rablások esetleírását várta csendbiztos társaitól a felderítés és a nyomra vezetés szempontjából, de a vármegyénként, járásonként használt tolvajutak, folyami gázlók vagy éppen a tolvajok összeköttetési hálózatának ismertetését is hasznosnak vélte. Közbiztonság, 1. félév (1869. aug. 22.) 2. sz., 1. félév (1869. szept. 12.) 5. sz. 20.

dualizmus korának első közigazgatási reformjait látva, a közigazgatás és igazságszolgáltatás különválasztása, a köztörvényhatóságok, majd a községek rendezéséről szóló törvények elfogadása után többen úgy vélték, hogy a megyerendezéssel egy időpontban jó alkalom kínálkozik a municipális rendőrség megjavítására is. Abban mindenki egyetértett, hogy a jó rendőrség fegyelmezett, rendezett és pontos, gyors reagálás jellemzi.[19] A szervezeti kereteket illetően viszont már korántsem volt egységes álláspont. Csepy Pál Győr megyei csendbiztos az országos, katonai rendszerű, laktanyákra épülő rendvédelem mellett tette le a voksot. Sztraka György országosan, de polgári keretek között megszervezett rendőrséget látott volna szívesen, amely a titkosrendőrséget sem nélkülözi és egyúttal a börtönviszonyokat is korszerűsíti. O'sváth Pál Biharból egyik megoldással sem értett egyet, szerinte szigorúan vármegyei keretek között kellett volna az elodázhatatlan modernizációt és szervezeti átalakítást elvégezni.[20] Sztraka György a Csepy-féle javaslattal azért sem értett egyet, mert az a csendőrt – az ellentmondást nem tűrő fegyelmet, vak engedelmességet, szigorú rendet követő katonához hasonlóan – önálló gondolkodástól megfosztott lénnyé degradálta és egyszerű gépként elmélkedett róla.[21]

Sztraka a Békés vármegyei rendőrség újjászervezése kérdésében a helyi lapokban is szót emelt. 1877-ben egy mielőbbi civilizált fejlődést sürgető tárcacikkre[22] reagálva hatrészes írásban foglalta össze a megyei rendvédelem aktuális helyzetét és fejlesztési lehetőségeit, benne a megyei főcsendbiztosi poszt rendszeresítését szorgalmazva.[23]

Az ország egyes vidékein, főként Aradban, Békésben és Csanádban előforduló felelős őrök intézményét Sztraka György roppant károsnak tartotta, ezért – hivatalos beadványaiban éppúgy, mint hírlapi cikkeiben – élesen kikelt ellene. A Bach-korszakban kialakult, helyenként később is tovább élő rendszer lényege az volt, hogy az egyes községi elöljáróságok a saját helységhatáraikra felügyelő felelős őröket fogadtak fel, díjazásukat birtokarány szerint a lakosságra vetették ki. A befizetett összeg év végéig együtt maradt, az év során történt lopásokat alku szerint, rendszerint felesben, kifizették a károsultnak, a fennmaradó summa pedig az őré lett. Az őrségre vállalkozók voltak a főtolvajok, ezért garantálhatták, hogy a felügyeletükre bízott területen lopáskár nem fordul elő, ellenben idegen községekben szabadon rabolhattak, annál is inkább, mert szerződésük értelmében a községhatár őrzésének ürügye alatt éjjel-nappal lóval, fegyverrel barangolhattak, lesve a kínálkozó alkalmat.[24] Sztraka György egymással alá-fölérendeltségi viszonyban lévő kerületi, megyei, járási rendőrséget vizionált, ahol a járásokból hetente jelentést kell küldeni a megyei biztosnak, aki mindebből havi összesítést készít a kerületi biztos felé. A jelentéstételi kötelezettség előírásakor minden bizonnyal a Békés vármegyében hosszú ideje meglévő gyakorlatot kívánta országos szintre emelni. Békésben ugyanis már 1813-ban utasították a csendbiztosokat, hogy 15 naponta jelentést tegyenek maguk és csendlegé-

[19] O'sváth 2010. 368–369., 375., 377., 406.; R–y 1864.
[20] Vécsey 1937. 415–416.; Abonyi 2016. 157–163.; Ernyes 2020. 44–45.; O'sváth 2010. 53.
[21] Sztraka 1869. 53–54.
[22] *„Mindenesetre itt volna már az idő, hogy megyénk területén legalább fokossal felfegyverkezett, kétnyelű korbácscsal ellátott és bőrnadrágos hajduk, pandurok, perzekutorok ne legyenek"*. N–d. 1877. 2.
[23] Sztraka 1877.
[24] MNL BéVL IV.402.b. 151/1880.; Sztraka 1870. 23–24. A felelős őrség Szarvason is működött. MNL BéVL IV.252.b. 2004/1866. Szerető Imre földműves Gyomán is szívesen látta volna a mások által megkritizált rendszert. A Hon, 7. (1869) 249. 1869. okt. 29. (esti kiad.) 2.

nyeik elfoglaltságáról, a közbiztonság aktuális helyzetéről a szolgabíráknak, akik a beadványokat időről időre továbbították az alispánnak.[25] 1878 és 1880 között Sztraka György – immár mint Békés vármegye főcsendbiztosa – nyomtatványokon várt őrjárati íveket és havi tevékenységkimutatást alárendelt járási közegeitől a kihágásokról, nyomozásokról, letartóztatásokról.[26] Az „irodai munka" O'sváth Pál gyakorlata szerint sem volt elmellőzhető. Szerinte minden csendbiztosnak vezetnie kellett iktatókönyvet, levelezési jegyzőkönyvet, utazási naplót, panaszkönyvet. Nyilván kellett tartaniuk a napi parancsokat, a gyanús egyéneket és a gazdátlan, igazolatlan eredetű jószágokat, ingóságokat, továbbá jegyzőkönyvezniük kellett a bejelentett vagy letartóztatott bűnösöket is.[27]

Sztraka György cikkeiben több alkalommal kifejtette, hogy egységes szolgálati ügyrend és ellenőrzési felügyelet hiányában a megyei rendvédelem helyzete tisztán a járási csendbiztosok egyéni tehetségétől, jellemétől függ. Ha az illető becsületes, szorgalmas, lelkiismeretes, akkor fennakadás nélkül, jól mennek a dolgok, ellenben a hanyag, netalán a tolvajokkal lepaktáló csendbiztos járásában a személy- és vagyonbiztonság nem garantálható. Sztraka kendőzetlenül beszélt a pandúrvircsaftról is, amit onnan eredeztetett, hogy a megyékben sokszor olyan embereket neveztek ki csendbiztosnak, akik erre egyszerűen alkalmatlanok voltak. Így a megyei, járási rendőrségek vezetői és a tolvajok, rablók kéz kezet mos alapon dolgoztak össze. A pandúrok ezt látva a csendbiztosokat nem becsülték, és maguk is ezt tették, kegyetlenkedtek és zsaroltak szolgálatuk során. Másrészt a csendbiztosi állás nélkülözte a megkívánható tekintélyt, az emberek nem bíztak bennük, ráadásul senki sem ellenőrizte őket. Mindez végül oda vezetett, hogy rengeteg bűntény maradt büntetlenül.[28]

Sztraka Békés vármegyei bajtársai között szinte egy sem akad, akivel szemben ne indult volna fegyelmi eljárás. A vizsgálati dokumentumokból sokszor marcona, goromba, öntörvényű, indulattól túlfűtött férfiúk képe rajzolódik ki előttünk. Legtöbbször hanyagság, megvesztegetés, sikkasztás és a gyanúsítottak kegyetlen bántalmazása volt az ellenük feladott vád.[29] Degré Adolf csabai csendbiztoson 1866-ban egy tehénlopással vádolt gyanúsított éheztetését kérték számon, akinek ráadásul reszelt tormát is tetetett a nyakára. Ugyanebben az évben egy lopás gyanújába keveredett 13–14 éves forma beteges, árva cselédlány vallatásának a körülményeit kellett tisztáznia. A vizsgálat során Degré maga ismerte el „megvágatással" kapcsolatos fenyegetődzéseit, 48 órai elzárásra adott utasítását, de leírta azt is, milyen hatást remélt a lány szeme láttára beáztatott virgácsoktól.[30]

Találni olyan Békés vámegyei csendbiztosokat is, akiket életvitelük, züllöttségük, becsületsértő magatartásuk miatt intettek meg feljebbvalóik. Az orosházi járás csendbiztosától, Omaszta Nándortól (1823–1883) egy, a férjétől megszökött asszonnyal folytatott szerelmi viszony feladását várták azzal, hogy *„a közerkölcsiség szempontjából hatóságilag meg nem engedhető, miszerint oly közszolgálatban álló egyén, kinek állásánál fogva éppen tiszti kötelessége a vallás, erkölcsiség és fedhetlen magányélet követelményeiben jó példát adólag haladni, ezen magasabb szempontok megvetésével a kérdésben forgó kétes életű nővel egy fedél alatt éljen"*.[31] Sorozatos botlásai

[25] Héjja 2009. 70–71., 91.
[26] MNL BéVL IV.449. sz. n./1878 és passim.
[27] O'sváth 2010. 92–98.
[28] Sztraka 1869.; Abonyi 2016. 159–160.
[29] MNL BéVL IV.252.b. 16/1866., 1040/1866.; MNL BéVL IV.254.b. 1008/1868., 6/1869., 88/1870.; MNL BéVL IV.402.a. 546/1874., 162/1879 (V. 9. pont), 2/1880 (V. 9. c. pont).
[30] MNL BéVL IV.252.a. 29/1866.; MNL BéVL IV. 252.b. 2148/1866.
[31] MNL BéVL IV.252.a. 376/1866.

és nem mellesleg túlzásba vitt alkoholfogyasztása miatt a már említett Degré Adolfnak az állásvesztéssel is szembe kellett néznie. A közvélekedés a tisztviselői tekintélyén esett csorbát összeegyeztethetetlennek tartotta csendbiztosi posztjával: *„megfeledkezve hivatalos állásával szükségképpen egybekötendő azon önbecsülésről, mely nélkül általjában nem, de különösen az ő hivatásával egybekötött rend, s a polgárok vagyon- és személybiztosítása feletti őrködés nem sikeresíthető, rendetlen életmódja s különösen a legalsóbb néposztálybelieknél is nem tűrhető s szennyet vető borozása által oly ferde állásba helyeztetik, miszerint azt mind tisztviselőtársai, de különösen a rossz példát csakhamar követő nép érdekében tűrni nem lehet, s nem szabad annál kevésbé, minthogy különben annak hivatalos eljárása bármily kifogástalan lenne is, tápanyagot nyerne a rakoncátlanok bujtogatása s aláásatnék azon tisztelet, melyet kell, hogy a nép elöljárói iránt viseltessék”*.[32]

A szeghalmi járás 1860–1870-es években működő csendbiztosa, Simay János (1815–1881) közel húsz évig viselte posztját, már életében legendák övezték alakját. A Sárrét betyárvilágát megidéző néprajzi gyűjtésében Szűcs Sándor adatközlőinek köszönhetően még két emberöltővel Simay halála után is több fejezetet szentelhetett személyének. Akár egy népmesei hős, álruhát öltött. Úgy átváltoztatta magát, hogy pandúrjai se ismertek rá. Mint egy kóborló vén kondás, nyakába vette a határt, rótta a dűlőutakat, szóra bírta az embereket, mert az volt az elve, így okul a csendbiztos. A visszaemlékezők se vonták kétségbe Simay tehetségét, sokszor bravúros nyomozásait. Ismerte a gyanús alakokat, a tolvajok rejtekútjait, olvasott a betyárok útszéli jelzéseiből, amelyeket száz csendbiztos se vett volna észre. Beszélték, hogy egy-egy bonyolultabb bűneset szálainak kibogozására többször segítségül hívták Szeghalomról Biharba, a Hajdúságba vagy a Kiskunságba is.[33] Nem a szájhagyomány őrizte meg, hanem tényként kezelendő, hogy a bűnüldözésben és a kötelességmulasztó rendőri közegek megbüntetésében kérlelhetetlen Ráday Gedeon is elégedett volt Simay János tevékenységével, az őt királyi biztosként leghathatósabban támogató alföldi csendbiztosok között Sztraka Györggyel együtt Simayt is kitüntetésre javasolta.[34] Másfelől viszont levéltári dokumentumok igazolják azt is, hogy feljelentés történt Simay János ellen tolvajok önkényes szabadon bocsátása miatt.[35] 1868-ban pedig nagy port kavart Kertmegi Jánosné szalontai asszonynak közvetlenül az igazságügy-miniszterhez intézett panasza, amelyben lopással vádolt és fogva tartott férje verését, éheztetését, kínzását kérte számon Simay csendbiztoson.[36] 1879-ben Simay – saját bevallása szerint – bikacsökkel hármat vágott egy lopással gyanúsított 14 éves fiúra, aki könnyebb testi sérülést és súlyos következményekkel fenyegető epileptikus rohamokat szenvedett el.[37]

A Simay János alakja köré font gazdag mondakör kialakulásában minden bizonnyal szerepet játszott a csendbiztos hallatlanul nagy vagyona is. Bár 1838-ban egy tehetős gazdalányt vett feleségül, a népszáj mégis úgy tartotta, csakis a hivatala adta lehetőségekből kovácsolt anyagi hasznot magának. A Szűcs Sándor-féle betyárfolklórban „fantáziás” emberként emlegették Simayt. Kifogyhatatlan fantáziáját mi sem mutatta jobban, mint az az állítólagos faködmön, amit a kihallgatás és vallatás eredményesebbé tétele érdekében egy szeghalmi asztalossal eszkábáltatott. A két vastag tölgyfadeszkából álló ködmönt kétoldalt a rab hátára és mellére erősítették, amit egy-egy nagy facsavarral mindig összébb-

[32] MNL BéVL IV.252.a. 34/1866.
[33] Szűcs 2004. 23–24.; Szűcs 1969. 89–90., 94–106.
[34] Szűcs 1969. 90.; MNL BéVL IV.402.a. 496/1872.
[35] MNL BéVL IV.402.a. 696/1873.
[36] MNL BéVL IV.254.b. 311/1868.
[37] Békésmegyei Közlöny, 7. (1880) 57. 1880. márc. 23. 3.

összébb szorítottak. Minden csavarintást pénzzel meg lehetett váltani. Aki pedig előre kisimított az asztalra egy széles bankót, azt be se öltöztették.[38] Simayt egyik Szeghalomról Debrecenbe szakadt földije, Gyökössy Endre 1901-ben megjelent hírlapi tárcájában valóságos rablógyilkosként jellemezte. A cikkíró öreg sárréti emberektől hallotta, hogy Simay a pénzes idegeneket és kupecokat befogta, meggyilkolta, kirabolta, csontjaikat pincéjében elásatta, hiszen ki merte volna őt, a csendbiztost gyanúsítani![39]

A sokszor, sokak által vitatott eredetű, mesébe illő vagyon mindenesetre valóságosan létezett. Simay János feleségével, Nagy Máriával (1818–1881) együtt végrendeletében nagyobb összeget hagyott egy szeghalmi községi óvoda építésére és a kántor javadalmazására. Hagyatékukból kitelt egy-egy ottani kórház- és szegényalapítvány és iskolai ösztöndíjalap is. Ugyancsak támogatták Vésztő, Füzesgyarmat, Körösladány iskolásait. Simay egykori alma materéről, a debreceni református kollégiumról se feledkezett meg, az intézmény 25 ezer forintot köszönhetett neki.[40]

Simay János 1881-ben halt meg, abban az esztendőben, amikor az 1881. évi III. tc. életre hívta a magyar királyi csendőrséget. Az új közbiztonsági alakulatban sem a literátus műveltségű, emberségéről sokat emlegetett O'sváth Pál, sem békéscsabai kollégája, Sztraka György nem szolgált tovább. Csendbiztostársaik és beosztott csendlegényeik választhattak, másik élethivatás után néznek vagy átlépnek az új testületbe.[41] Az ő történetük azonban már más lapra tartozik.

[38] Szűcs 1969. 89.
[39] Gyökössy 1901. 3–4.
[40] MNL BéVL IV.428. 78. tétel.; Értesitő 1886. 53–56.
[41] MNL BéVL IV.436.b. 643/1881.; Csapó 1997.

Julianna Erika Héjja

Mosaics from the History of the County Police Commissioners of Békés County in the 1860s–1880s

By the time of the Napoleonic Wars at the latest, the counties had to face the consequences of rapidly deteriorating public security and the raids typical of the "bandit world" prevalent in the Great Hungarian Plain. The significant increase in crime was caused by the increase in taxes, the strict military recruitment obligations, and the great famines of the early 1790s. The 'pandur' system, which ensured public order, was not a uniformly organized national guard but rather a variety of formations operated in each county, often with very different salaries and rewards. The 'pandur' system, as a county public security body, could be encountered in some regions as early as the 17th century, but most noble assemblies ordered its establishment during the 18th century.

Források

MNL Magyar Nemzeti Levéltár

BéVL Békés Vármegyei Levéltára

IV.252.a.	Békés vármegye főispánjának iratai. Elnöki iratok
IV.252.b.	Békés vármegye főispánjának iratai. Általános iratok
IV.254.b.	Békés Vármegye Bizottmányának iratai. Közgyűlési iratok
IV.401.a.	Békés vármegye főispánjának iratai. Bizalmas iratok
IV.401.b.	Békés vármegye főispánjának iratai. Általános iratok
IV.402.a.	Békés Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek
IV.402.b.	Békés Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési iratok
IV.423.	Békés vármegye megyei és községi szabályrendeleteinek gyűjteménye
IV.425.	Békés vármegye központi és járási tisztviselőinek törzskönyvi lapjai
IV.428.	Békés vármegyei alapítványok iratai
IV.436.	A Mezőkovácsházi járás főszolgabírájának (1945-től főjegyzőjének) iratai. Általános iratok
IV.449.	Békés vármegye főcsendbiztosának iratai
V.334.b.	Szarvas Nagyközség iratai. Közigazgatási iratok

Nyomtatott források

Értesitő 1886.	Értesitő a reformátusok debreczeni főiskolájában a tanitóképezdéről és az elemi iskolákról az 1885–86. iskolai évről. Szerk.: Joó István. Debrecen, 1886.

Szakirodalom

Abonyi 2016.	Abonyi Magdolna: A magyar rendőri szaksajtó kezdetei: a Közbiztonság. Magyar Rendészet, 16. (2016) 6. sz. 155–168.

Bona 2009. Bona Gábor: Pápai diákok a ’48-as honvédsereg tisztikarában. Acta Papensia, 9. (2009) 1–4. sz. 267–380.

Csapó 1997. Csapó Csaba: A századvég csendőrőrsei. Történelmi Szemle, 39. (1997) 2. sz. 219–235.

Csapó 2007. Csapó Csaba: Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A „betyárvilág” felszámolása. [Pécs], 2007.

Deák 2015. Deák Ágnes: „Zsandáros és policzájos idők”. Államrendőrség Magyarországon, 1849–1867. Bp., 2015.

Ernyes 2020. Ernyes Mihály: A fővárosi rendőrség és a m. kir. rendőrség, valamint a magyar rendőrség története a kezdetektől napjainkig. Bp., 2020.

Gyökössy 1901. Gyökössy Endre: Apró históriák. Debreceni Főiskolai Lapok, 43. (1901) 9–10. sz. 1901. jún. 26. 2–4.

Héjja 2009. Héjja Julianna Erika: Békés vármegye archontológiája és prozopográfiája, 1715–1848. Gyula, 2009.

N–d 1877. N–d.: Mikép volna megyei rendőrségünk szervezendő, hogy czéljának megfeleljen? Békésmegyei Közlöny, 4. (1877) 2. sz. 1877. jan. 7. 2.

O’sváth 2010. O’sváth Pál: „Pandúrkorom emlékei”... és egyéb írások. Vál., kiadásra előkészítette, a bev. tanulmányt és a jegyz. írta Seres István. Bp., 2010.

R–y 1864. R–y: Curiosumok törvénykezésünk teréről. A csendbiztosok mint birói személyek. I–IV. Sürgöny, 4. (1864) 199. sz. 1864. szept. 1.; 4. (1864) 200. sz. 1864. szept. 2.; 4. (1864) 201. sz. 1864. szept. 3.; 4. (1864) 202. sz. 1864. szept. 4.

Sztraka 1869. Sztraka György: Pár szó a tervezett rendészet szervezésére vonatkozólag. I–III. Közrendészet, 1. félév (1869) 14. sz. 1869. nov. 15. 53–54.; 1. félév (1869) 15. sz. 1869. nov. 21. 57.; 1. félév (1869) 16. sz. 1869. nov. 28. 61–62.

Sztraka 1870. Sztraka György: Felelős örök mint rendörök. Közrendészet, 2. félév (1870) 6. sz. 1870. febr. 6. 23–24.

Sztraka 1877. Sztraka Gy[örgy]: Megyénk rendőrsége ügyében. [I–VI.] Békésmegyei Közlöny, 4. (1877) 8. sz. 1877. jan. 28. 1.; 4. (1877) 9. sz. 1877. febr. 1. 1–2.; 4. (1877) 10. sz. 1877. febr. 4. 1–2.; 4. (1877) 11. sz. 1877. febr. 8. 2.; 4. (1877) 12. sz. 1877. febr. 11. 1–2.; 4. (1877) 13. sz. 1877. febr. 15. 1–2.

Szűcs 1969. Szűcs Sándor: Betyárok, pandúrok, és egyéb régi híresség ek. Bp., 1969.

Szűcs 2004. Szűcs Sándor feljegyzéseiből. Sárhajó, 4. (2004) 1. sz. 20–24.

Tisza 1925. Tisza Miksa: Magyarország rendőrségének története. 2. bőv. kiad. Pécs, 1925.

Vécsey 1937. Vécsey Leó: Hatvannyolc esztendő előtti tervek a magyar országos rendőrség szervezésére. Magyar Rendőr, 4. (1937) 18. sz. 415–416.

Szerzőink figyelmébe

A tanulmányok maximum 40000 karakter,
a műhelymunkák maximum 20000 karakter,
a forrásközlések, adattárak és honismereti írások maximum 40000 karakter,
a recenziók maximum 5000 karakter terjedelemben kerülnek közlésre.

A kéziratokat doc formátumban, az illusztrációkat mellékelve, PDF, illetve JPG formátumban kérjük eljuttatni az impresszumban megadott e-mail címre. Amennyiben ezt a terjedelem nem teszi lehetővé, előzetes egyeztetést követően vesszük át a szerzőtől.

Kérjük, hogy a közölni kívánt illusztrációk közlési engedélyét is csatolják a megküldésre kerülő kézirathoz!

A folyóirat kiadványkészítési gyakorlatát elfogadott szerkesztői és kiadói normakönyvek előírásaival összhangban alakította ki, ezért csak a követelményeknek megfelelő apparátussal ellátott dolgozatokat fogad be és jelentet meg.

Felhívjuk tisztelt szerzőink figyelmét, hogy a leadott kéziratok kapcsán felmerülő valamennyi szerzői és tulajdonjogi kérdésben (például illusztrációk tulajdonjoga) a felelősség a kézirat készítőjét terheli!

http://ujnezopont.com